

LAIN ANTAMAT VALTUUDET JA SUURET ODOTUKSET

Sosiaalityöntekijöiden viranomaisasema perheen sisäisten henkirikosten ja lapsiin
kohdistuvan väkivallan ehkäisemisessä

JANINA TOIVONEN

Tampereen yliopisto, Pori

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Maaliskuu 2014

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Pori

TOIVONEN, JANINA: Lain antamat valtuudet ja suuret odotukset

Pro gradu -tutkielma, s.59, 6 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Suvi Krok

Maaliskuu 2014

Tämän tutkielman aihe käsittelee sosiaalityöntekijöiden asemaa perheväkivaltaa koskevissa tapauksissa. Sosiaalityöntekijän viranomaisaseman näkökulmasta perheväkivaltaa on tutkittu vähän ja tällä tutkielmalla olen pyrkinyt tuomaan aihepiiriin lisänäkemystä. Tutkielmassa on tarkasteltu diskurssianalyysin avulla kahta valmista tekstiaineistoa. Analysoitavat aineistot ovat Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012 sekä Käsikirja työntekijälle –osuus kirjasta Kotona turvassa.

Tutkimuskysymyksenä on: Minkälaisia diskursseja esiintyy sosiaalityöntekijöistä viranomaisina perhesurmiin, lapsenmurhiin ja perheensisäisiin henkirikoksiin sekä väkivallantekoihin liittyvissä tapauksissa?

Aineiston analyysissä tunnistin ja nimesin yhteensä kaksitoista eri diskurssia, jotka kuvaavat sosiaalityöntekijän viranomaisasemaa. Nämä diskurssit jaottelin edelleen kolmeen tyyppiin, sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta neutraaleihin, myönteisiin ja kielteisiin puhetapoihin. Sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta negatiivisiksi näyttäytyvissä puhetavoissa muodostetaan kuvaa viranomaisista, jotka eivät puutu asioihin. Kaiken kaikkiaan negatiivisiksi luonnehdituissa puhetavoissa piirtyy kuva viranomaisista, jotka toimivat jotenkin vetelästi, tekevät vain välttämättömät toimenpiteet eivätkä itsenäisesti tartu perheiden ongelmiin. Sosiaalityöntekijän työn kannalta positiivisiksi muodostuneissa puhetavoissa väkivaltaa kokeneiden parissa työskentelevät työntekijät näyttäytyivät aktiivisina toimijoina. Työntekijät nostivat väkivallan puheeksi tapaamisissa ja tekivät selväksi, että väkivalta on rikos. Lain puitteissa sosiaalityöntekijän viranomaisasemasta tehtävät toimet perheväkivallan ja perheensisäisten henkirikosten estämiseksi ovat melko rajalliset. Sosiaalityöntekijä voi lastensuojelulain perusteella tehdä lastensuojelutarpeen selvityksen, joka voi johtaa siihen, että lapset muuttavat perheestä pois. Perheen aikuisten elämään sosiaalityöntekijä voi pakolla puuttua vain päihdehuoltolain perusteella. Muu sosiaalityön tarjoama apu perustuu siihen, että perhe suostuu vapaaehtoisesti heille tarjottuun apuun ja tukitoimiin.

Tutkielmallani halusin kiinnittää huomiota siihen, kuinka helppoa on syyttää sosiaalityötä asioihin puuttumattomuudesta, mutta kuitenkin työntekijöille ei ole luotu edellytyksiä ”auttaa pakolla” perheväkivallasta kärsiviä perheitä. Perheväkivallan ehkäiseminen tulisikin selkeästi määritellä sosiaalihuollon tehtäväksi. Lakisääteisten tehtävien selkiytyminen auttaisi konkreettisesti niitä väkivallasta kärsiviä perheitä, joiden tilanteesta ei välttämättä kukaan ole kantanut kokonaisvastuuta.

University of Tampere

School of Humanities and Social Sciences, Pori

TOIVONEN, JANINA: Social workers' legal mandate and high expectations

Master's thesis, pages 59, Annexes 6 pages

Social Work

Supervisor: Suvi Krok

March 2014

This master's thesis subject deals social worker's role in domestic violence cases. There are only few studies which handle domestic violence and social workers' legal mandate in these cases. In this master's thesis I have tried to bring a new insights to this topic.

Research method in this study is discourse analysis and data consists of two texts. Research problem is: What kind of discourses are there considering social workers' legal mandate in case of domestic violence, intra familial homicides and child homicides? I found and named 12 different discourses. After that I divided them to three main categories according to description of social workers way to do their job. Categories were neutral, negative and positive discourses. Negative discourses made description of neglectful authorities which make only the necessary measures. Positive discourses instead describe social workers which do their best to stop domestic violence and made it clear that domestic violence is a serious offence. Social workers' legal mandate in domestic violence cases is very limited. According to Finnish child protection law, social workers can start a process which could lead to moving children to a foster care. Other help which social workers can offer is optional in nature to families. So there is a very little means to help parents if they don't want to receive any help.

In this master's thesis I wanted to point out how easy it is to accuse social workers that they don't do enough in domestic violence cases. In Finland, social workers' legal mandate in domestic violence cases is very limited. Domestic violence prevention should be specifically social work task. This would require some changes in Finnish legislation.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	7
2.1 Sosiaalityöntekijä viranomaisena	7
2.2 Perheväkivalta ilmiönä	9
2.3 Lapsen kaltoinkohtelu.....	12
2.4 Varhainen puuttuminen.....	13
2.5 Aiemmat tutkimukset.....	16
3 TUTKIMUSASETELMA	19
3.1 Tutkimuskysymykset.....	19
3.2 Aineiston valinta ja rajaus.....	19
3.4 Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi	21
4 TULOKSET.....	26
4.1 Tutkimusaineiston ja tutkijan subjektipositiot	26
4.2 Sosiaalityöntekijän viranomaisdiskurssit.....	27
4.3 Sosiaalityöntekijän työn kannalta negatiiviset diskurssit	30
4.4 Sosiaalityöntekijän työn kannalta moniääniset diskurssit	33
4.4.1 Väkivalta tekijän ongelmana	33
4.4.2 Väkivallan selittelytavat	35
4.4.3 Väkivaltaan puuttuminen.....	36
4.4.4 Perheväkivalta on aina vakava rikos	38
4.4.5 Väkivaltainen käytös oli ollut tiedossa.....	39
4.4.6 Uhkailu/teko ei ollut riittävän vakava	40
4.4.7 Tekijä käyttänyt mielenterveyspalveluja.....	41
4.4.8 Ennaltaehkäisy ja turvasuunnitelmat.....	42
4.4.9 Väkivallan tunnistaminen	43
5 TULOSTEN POHDINTA SIOITETTUNA AIKAISEMPIIN TUTKIMUKSIIN	45

5.1 Sosiaalityöstä esitetyt puhetavat ja niiden seuraukset	47
5.2 Sosiaalityön asema perheväkivaltatapauksissa	50
5.3 Etiikka ja luotettavuus	53

LIITTEET

Liite 1: Sosiaalityöntekijän asema viranomaisena

Liite 2: Taulukko 2. Viranomaisasemaa ilmentävä lakiteksti ja nimetyt diskurssit

1 JOHDANTO

Vuoden 2012 aikana Suomessa puhututtivat ja ihmetyttivät useat perhesurmatapaukset. Tämän pro gradu -työn aiheena on selvittää erityisesti sosiaalityöntekijän asemaa viranomaisena perheensisäisiin henkirikoksiin ja perheväkivaltaan liittyvissä tapauksissa. Tämän työn aihe muotoutui sen jälkeen, kun Terveiden ja hyvinvoinnin laitos julkisti 30.8.2012 työryhmämuistionsa nimeltä Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Sisäasiainministeriö julkaisi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen internet-sivuilla lehdistötiedotteen jossa todettiin, että osa perhesurmista olisi ehkä voitu ehkäistä. Lehdistötiedotteessa kerrotaan viranomaisten ohjanneen perheitä avun piiriin, mutta jättäneen huomioimatta perheen kokonaisvaltaisen tilanteen kartoittamisen, ja näin perheen auttaminen oli jäänyt kesken (THL, uutiset, saatavissa: http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/uutinen?id=30741). Lukiessani lehdistötiedotetta edellä mainitusta selvityksestä tuntui kuin siinä olisi syytetty sosiaalityöntekijöitä jonkinlaisesta laiminlyönnistä. Ongelmista kärsivien perheiden tilanteita kuitenkin varmasti kartoitetaan eniten juuri sosiaalitoimen työkenttään kuuluvissa tehtävissä. Tässä tutkielmassani pyrin laadullisin menetelmin etsimään vastausta siihen, mikä on sosiaalityöntekijän asema viranomaisena perheväkivaltaan ja perheensisäisiin henkirikoksiin liittyvissä tapauksissa.

Perhesurmia voidaan pitää perheväkivallan äärimmäisenä ilmenemismuotona. Perhesurmakäsitettä käytetään toisaalta viittaamaan kaikkiin perheenjäsenten välisiin henkirikoksiin, mutta erityisesti perhesurma viittaa tekoihin, joissa osallisina ovat saman perheen lapset ja vanhemmat (Nikunen 2005, 133). Lapsien kasvaminen väkivaltaisessa perheessä on omiaan vaarantamaan heidän terveytensä ja henkensä. Äärimmäisessä muodossaan perheensisäinen väkivalta näyttäytyy siis niissä tapauksissa, joissa tilanne päättyy surmaan. Lastensuojelulain ensimmäisessä pykälässä todetaan, että lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Edelleen lain toisessa pykälässä todetaan lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tehtäväksi pyrkiä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjaamaan lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. (LsL 417/2007 1§ ja 2§.)

Tämän tutkielman aihepiiri käsittelee sosiaalityöntekijöiden asemaa perheväkivaltaa koskevissa tapauksissa. Tutkimuksen empiirisessä osiossa tarkennettava tutkimuskysymys on:

Minkälaisia diskursseja esiintyy sosiaalityöntekijöistä viranomaisina perhesurmiin, lapsenmurhiin ja perheensisäisiin henkirikoksiin sekä väkivallantekoihin liittyvissä tapauksissa?

Aineistona käytän valmiita tekstiaineistoja. Pyrin löytämään vastausta tutkimusongelmaani aiemmin tehdyistä tutkimuksista, selvityksistä ja perheväkivaltatyötä käsittelevistä oppaista. Päädyin valmiiden tekstiaineistojen käyttöön, koska aihepiiri on arkaluontoinen ja viranomaisia koskevat tiukat salassapitosäädökset. Erityisesti perheväkivallasta on kuitenkin saatavilla valmiita tekstiaineistoa erilaisten oppaiden, selvitysten ja tutkimusten muodossa.

Tutkimuksen alussa esittelen sosiaalityöntekijän viranomaisasemaa kuvaavat lakikohdat sekä tutkielman teoreettisen viitekehyksen. Tämän jälkeen esittelen joitakin perheväkivaltaa ja perheensisäisiä henkirikoksia käsitteleviä aikaisempia tutkimuksia. Niitä seuraa tutkimusasetelma, joka sisältää tutkimuskysymykset, aineiston valintaa koskevan kuvauksen sekä tutkimusmenetelmän kuvauksen. Näiden jälkeen siirryn tutkielman empiiriseen osioon, jota seuraavat analyysistä tehdyt johtopäätökset sekä tutkimuksen arviointi.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkimuksen viitekehysten ja metodin tulee olla sopuissa keskenään. Nämä yhdessä ratkaisevat sen, millä tavalla havaintoja tutkija tekee tutkimusaineistostaan ja mitkä niistä ovat tutkimusongelman suhteen oleellisia. Tutkimuksen viitekehys ei muodosta vain tutkimusongelman ratkaisemiseen pyrkivää selitysmallien listaa, vaan se on tapa hahmottaa tutkittavaa todellisuutta. (Alasuutari 2001, 35–38.) Teoreettinen viitekehys siis tarkoittaa sitä näkökulmaa, josta tutkimusaihetta tarkastellaan. Tässä tutkielmassa sosiaalityöntekijöiden viranomaisasemaa on tarkasteltu siitä lähtökohdasta, mitä toimintaedellytyksiä sosiaalityölle laista käsin nousee. Sosiaalityöntekijän toimintaedellytyksien tarkastelu keskittyy nimenomaan työntekijän toimintaan perheväkivaltatapauksissa ja perheensisäisissä henkirikostapauksissa. Tutkielmassa olen tarkastellut sosiaalityöntekijän viranomaisasemaa valikoimieni sosiaalihuoltolain, lastensuojelulain ja päihdehuoltolain kohtien avulla. Näiden lakikohtien ymmärtämisen muodostavan ne rajat, joiden puitteissa sosiaalityöntekijä voi työssään puuttua perheväkivaltaa sisältäviin tapauksiin.

2.1 Sosiaalityöntekijä viranomaisena

Sosiaalityöntekijän viranomaisasema määrittyy sen kautta, mitä tehtäviä laissa on sosiaalityöntekijöille asetettu. Toisaalta kunnat ovat niitä julkisen sektorin toimijoita, joiden vastuulla on sosiaali- ja terveystalouden järjestäminen asukkailleen. Nimenomaisesti sosiaalityöntekijän viranomaisaseman näkökulmasta perheväkivaltaa on tutkittu vähän. Aihetta ovat kommentoineet kuitenkin esimerkiksi Ewalds (2005) ja Mäkeläinen ym. (2012).

Viranomaisten toimivalta perustuu lakiin, joka luo mahdollisuudet puuttua ja ehkäistä väkivaltatilanteita. Laki muodostaa myös edellytykset viranomaisyhteistyölle, tästä esimerkkinä lastensuojelulaki. Tapahtuneen rikoksen selvittäminen kuuluu tietysti pääsääntöisesti poliisille. Kuitenkin myös esimerkiksi sosiaalipäivystys työskentelee poliisin rinnalla perheväkivaltatapauksissa. Lisäksi poliisilaitoksen tiloissa työskentelevät sosiaalityöntekijät ovat tyypillisesti mukana väkivaltatilanteiden jatkokäsittelyssä. (Ewalds 2005, 18–19.) Väkivallan pysäyttämiseksi on tärkeää, että tilanteeseen puututaan väkivallan tullessa viranomaisten ja auttajien tietoon. Perheväkivaltaan puuttuminen vaatii

moniammatillista yhteistyötä. Kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten ja muiden viranomaisten vastuualueista väkivaltaongelman hoitamisessa on sovittava selkeästi. (Mäkeläinen, Husso, Mäntysaari, Notko & Virkki 2012, 10–11.)

Olen pyrkinyt tällä tutkielmalla vastaamaan kysymykseen sosiaalityöntekijän asemasta viranomaisena perheväkivaltatapauksissa ja tuomaan aihepiiriin lisänäkemystä valittujen tekstien pohjalta.

Seuraavassa olen poiminut sosiaalihuoltolaista, lastensuojelulaista sekä päihdehuoltolaista niitä kohtia, joissa kuvataan sosiaalityöntekijän vastuualueelle kuuluvia tehtäviä, jotka ovat yhteydessä työskentelyyn väkivaltaa kokeneiden perheiden kanssa. Näiden lakikohtien perusteella muodostuu kuva sosiaalityöntekijästä viranomaisena perheväkivaltaan ja perheensisäisiin henkirikoksiin liittyvissä tapauksissa. Valikoidut lakikohdat muodostavat tausta-aineiston, jonka kautta analysoin sosiaalityöntekijöiden viranomaisasemaa.

Valikoimieni kohtien perässä on lähdeviitteeksi mainittu aina sen lain kohta, josta luonnehdinta sosiaalityöntekijän asemasta on peräisin.

Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön suorittamaa ohjausta, neuvontaa ja sosiaalisten ongelmien selvittämistä sekä muita tukitoimia, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2010/1378 18 §.)

Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava perhettä kasvatustehtävässä sekä tarjottava tarpeellista apua riittävän varhain. Tarvittaessa perhe on ohjattava lastensuojelun piiriin. (Lastensuojelulaki 417/2007 2§.)

Lapsen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä ja lapselle on turvattava riittävä hoito ja tuki, kun lapsen vanhempi tai muu kasvatuksesta vastaava henkilö on päihdehuollon-, mielenterveyspalvelujen- tai muun sosiaali- ja terveystalvelujen asiakas, tutkintavankeudessa tai suorittamassa vankeusrangaistusta ja hänen kykynsä huolehtia lapsesta arvioidaan heikentyneeksi. (LsL 417/2007 10§.)

Sekä viranomaiset, kuten poliisi ja pelastustoimi, että lasten parissa työskentelevät henkilöt ja kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat

olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. (LsL 417/2007 25§.)

Päihdehuoltolain perusteella sosiaalityöntekijä voi määrätä henkilön tahdosta riippumattomaan hoitoon väkivaltaisuuden perusteella päihteiden käytön katkaisemiseksi enintään viideksi vuorokaudeksi ja päättää siihen liittyvistä muista toimenpiteistä sekä käyttää näissä tapauksissa toimielimen puhevaltaa itse tai asiamiehen välityksellä. Päätös on alistettava heti hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Hallinto-oikeus voi sosiaalilautakunnan esityksestä päättää henkilön määräämisestä hoitoon tahdostaan riippumatta väkivaltaisuuden perusteella enintään 30 vuorokaudeksi, jos viiden päivän hoitoaika on osoittautunut riittämättömäksi. (Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41 12§ ja 13§.)

Sosiaalityöntekijöille avautuu näiden lakikohtien perusteella melko merkittävä asema viranomaisena. Muut viranomaiset, kuten poliisi ja terveydenhuollon ammattilaiset, ovat velvoitettuja esittämään lapsia koskevan huolen sosiaalityöntekijälle, jonka odotetaan toimivan asiassa. Hänen tehtävänsä on siis perheiden ongelmien selvittäminen ja perheiden sekä yksilöiden turvallisuuden edistäminen. Kuitenkin suurin osa sosiaalityöntekijän tehtävistä perustuu siihen, että esimerkiksi apua tarvitseva perhe suostuu ottamaan apua vastaan. Vaikka muut viranomaiset ovat velvoitettuja ilmoittamaan esimerkiksi lasta koskevista havainnoistaan sosiaalityöntekijälle, tällä ei juurikaan ole välittömiä keinoja pakolla puuttua perheen tilanteeseen. Siinä tapauksessa, että kiireellisen sijoituksen ehdot täytyvät, sosiaalityöntekijä voi vaikuttaa siihen, että perheen lapset saadaan turvaan, pois välittömästä väkivallanuhasta tai hengenvaarasta. Tekijän osalta ainoa puuttumiskeino on päihdehuoltolain kohta, johon vedoten sosiaalityöntekijä voi saada väkivaltaisen päihteidenkäyttäjän lyhyeksi aikaa perheestä pois. Viranomaisasemastaan huolimatta sosiaalityöntekijän keinot väkivaltaisten perheiden auttamiseksi muodostuvat melko rajallisiksi juuri siitä syystä, että avun toimittaminen perustuu vastaanottajan vapaaehtoisuuteen.

2.2 Perheväkivalta ilmiönä

Naisiin kohdistunut väkivalta on vanha ja yleismaailmallinen ongelma. Sitä esiintyy kaikissa kulttuureissa ja niiden kaikissa yhteiskuntaluokissa. Näistä asioista on perinteisesti vaiettu,

sillä perheväkivalta tapahtuu yksityisellä alueella, kodin seinien sisäpuolella. Myös meidän pohjoismaisessa hyvinvointiyhteiskunnassamme on arvoja ja asenteita, jotka ovat sallineet perheissä tapahtuvan väkivallan. Käsitys perheväkivallasta on kuitenkin vähitellen muuttunut ja sen muotoja on alettu pitää vakavana rikoksena. (Lehtonen & Perttu 1999, 7.) Perheväkivalta tarkoittaa toisen ihmisen toiveiden, tarpeiden ja tahdon hallitsemista loukkaamalla tämän itsemääräämisoikeutta. Väkivalta määrittyy käyttäytymiseksi, jonka tarkoituksena on hallita ja kontrolloida muita perheenjäseniä. Perheväkivalta näyttäytyy konkreettisten tekojen lisäksi myös henkisellä, fyysisellä tai seksuaalisella väkivallalla uhkailuna. (Lehtonen & Perttu 1999, 9-10.)

Väkivallan uhreja eivät ole ainoastaan ne henkilöt, joihin väkivalta on suoraan kohdistunut. Uhreja ovat myös väkivaltaa sivusta seuranneet, väkivaltaa kokeneiden läheiset. Erityisesti lapsien osalta myös epäsuora väkivalta eli väkivallan kuuleminen, näkeminen tai välillinen kokeminen muulla tavoin luetaan väkivaltaiseksi kokemukseksi. Näitä lasten kokemuksia pidetään traumaattisina, koska ne vaikuttavat lapsen turvallisuudentunteeseen. Näin on erityisesti silloin, kun väkivaltakokemukset tapahtuvat omassa kodissa ja perheen sisällä. (Paavilainen & Pösö 2003, 13–14.) Kotona tapahtuvaan väkivaltaan liittyy erityisiä piirteitä. Varsinkin lapsille kotona tapahtuva väkivalta on erityisen merkityksellistä, koska kotiin sijoittuvia perhe- ja lähisuhteita pidetään turvan, kiintymyksen ja ehdottoman sekä pitkäkestoisen rakkauden tyyssijoina. Kotona tapahtuva väkivalta murtaa tämän kodin ja perhesuhteiden tärkeän tehtävän. (Paavilainen & Pösö 2003, 18.)

Vaikka väkivallankäyttäjä olisi mielenterveysongelmainen tai päihdeongelmainen, näitä syitä ei saisi pitää varsinaisen väkivallan lähteenä. Perheväkivaltatapauksia tutkittaessa nimittäin ilmenee usein, että huomattava osa väkivaltaan syyllistyneistä ei ole tekohetkellä humalassa. Vaikka alkoholilla usein onkin laukaiseva merkitys väkivaltatilanteissa, syyt väkivallan käyttöön löytyvät muualta. (Niemi 2013, 239.)

Erityisesti fyysinen väkivalta näyttäytyy perheen sisällä pelottavana ja ahdistavana ilmiönä. Lasten joutuessa todistamaan väkivaltaisia tapahtumia, heitä ei paljon lohduta se, etteivät itse joutuneet lyöntien kohteeksi. Puolison pahoinpitelyn jälkeen väkivaltaan syyllistynyt saattaa toisinaan vakuutella lapsille, ettei tee näille pahaa. Toisinaan taas tekijä pyrkii piilottelemaan väkivaltaa lapsilta valitsemalla tekohetkeksi sellaisen, jolloin lapset ovat nukkumassa tai poissa kotoa. Piilotteluyrityksistä huolimatta lapset yleensä tietävät tapahtuneesta nähdessään sen seuraukset. (Itäpuisto 2008, 52–53.) Perheväkivallan kohteeksi joutuneet alkavat elää

elämäänsä tekijän käyttäytymisen ehdoilla. Tekijän mielenliikkeiden seuraaminen ja myötäily aiheuttavat sen, että vähitellen uhriksi joutuneiden kokemuksissa normaalin ja epänormaalin rajat hämärtyvät. Näin on tapahtunut väkivallan normalisoituminen osaksi perheen arkea. (Lehtonen & Perttu 1999, 56.)

Fyysinen väkivalta sisältää esimerkiksi läimäyttelyä, kiinnipitämistä, hiuksista repimistä, potkimista sekä lyömistä ja erilaisten aseiden käyttöä toista ihmistä kohtaan. Fyysinen väkivalta voi vakavimmillaan päättyä henkirikokseen. Fyysisen väkivallan aiheuttamat vammat vaihtelevat mustelmista jopa kuulon, näön tai liikuntakyvyn menettämiseen johtaviin vakaviin vammautumisiin. (Perttu, Mononen-Mikkilä, Rauhala & Särkkälä 1999, 8.) Fyysinen väkivalta on kuvattavissa tilastolukujen ja median kautta, joskin kuva jää silti puutteelliseksi. Fyysinen väkivalta on myös helposti tunnistettava väkivallan muoto, koska se jättää näkyviä jälkiä. (Ojuri 2006, 17.)

Henkinen väkivalta on luultavimmin yleisin perheväkivallan muoto. Henkinen väkivalta voi olla sekä sanallista että sanatonta. Tämä väkivallan muoto ilmenee muun muassa nöyryyttämisenä, huutamisenä, alistamisenä, nimittelynä, uhkailuna, vähättelynä ja syyttelynä. Uhkailu voi sisältää sekä fyysisellä väkivallalla uhkaamista että esimerkiksi tavaroiden hajottamista. (Lehtonen & Perttu 1999, 38.) Henkistä väkivaltaa on myös sosiaalinen eristäminen ystäväistä ja sukulaisista, mielipiteen ilmaisun tai pukeutumisen kontrollointi tai vaikkapa vapaasti ulos menemisen estäminen (Ojuri 2006, 17).

Seksuaaliseksi väkivallaksi lukeutuu kaikki sellainen seksuaalinen koskettelu ja huomio, jota sen kohteeksi joutunut ei halua osakseen. Seksuaalisen väkivallan liittyessä läheiseen parisuhteeseen on se yksi henkisesti nöyryyttävimpiä ja tuhoisimpia väkivallan muotoja. Taloudellista väkivaltaa voi puolestaan esiintyä esimerkiksi niin, että parisuhteen toista osapuolta kielletään käymässä töissä ja pakotetaan tämä pyytämään toiselta käyttörahaa. (Perttu, Mononen-Mikkilä, Rauhala & Särkkälä 1999, 9-10.)

Perheväkivalta voi olla myös hengellistä. Erityisesti uskonnolla perusteltu väkivalta on peräisin Raamatun tulkinnasta, jonka mukaan miehellä olisi oikeus hallita ja omistaa naisensa. Toisaalta hengellinen väkivalta voi olla myös toisen uskonnollisuuden halveksimista ja pilkkaamista. Hengellinen väkivalta voi ilmetä myös pakottamisena osallistumaan ja noudattamaan tietyn uskon mukaisia sääntöjä ja normeja. Uskonnon varjolla tehty väkivalta pysyy usein tiukasti salassa. (Lehtonen & Perttu 1999, 40.)

Perheväkivalta on ongelma, jonka ratkaisemiseen tarvitaan yleensä ammatillista osaamista. Siinä työssä sosiaalityöntekijät ja muut sosiaaliviranomaiset ovat tärkeässä asemassa. Ammattimainen työskentely väkivaltaa kokeneiden parissa tarkoittaa, ettei työntekijä hyväksy väkivaltaa ja ongelmatilanteet käydään läpi asiakkaiden kanssa. (Laine 2006, 120.)

2.3 Lapsen kaltoinkohtelu

Lasten kokema väkivalta tunnistettiin yhteiskunnallisesti 1900-luvulla ja samalla alettiin luoda siihen liittyvää normistoa ja lainsäädäntöä. Nykyään lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ei pidetä yleisesti hyväksyttävänä normina, tosin väkivallan ja ei-väkivallan rajan määrittämistä pidetään tosin paikoin vaikeana. Lapset kuitenkin kokevat väkivaltaa ja erityisesti näin tapahtuu heidän lähisuhteissaan, omassa kodissa. (Paavilainen & Pösö 2003, 3.)

Perheväkivaltaa kokeneet lapset jäävät usein edelleen ilman terapeuttista apua. Lapsista ajatellaan, että he eivät näe, kuule tai huomaa perheessä tapahtuvaa väkivaltaa, tai jos huomaavatkin, niin unohtavat sen nopeasti. Lapset eivät kuitenkaan elä missään umpiossa, ja väkivallalle altistunut lapsi tarvitsee samalla tavalla apua kuin aikuinenkin. Väkivallalle altistuneiden lapsien oireet ovat yksilöllisiä ja riippuvat esimerkiksi lapsen iästä, sukupuolesta, väkivallan laadusta ja määrästä sekä lapsen elämään kuuluvista suojaavista tekijöistä. Väkivaltakokemukset lapsen omassa perheessä ovat usein toistuvia ja ne kasaantuvat aiheuttaen erilaisia traumaoireita. Lapsilla on omat tapansa koettaa selviytyä kokemistaan väkivaltatilanteista. Mitä nuorempi väkivaltaa kokenut tai näkemään joutunut lapsi on, sitä vähemmän hänellä on käytössään selviytymiskeinoja. Esimerkiksi vauvoilla ainoa tapa yrittää selviytyä vaaratilanteesta on nukahtaminen, jonka turvin voi vetäytyä pois kontaktista. Vaikka väkivaltaisessa perheessä elänyt lapsi ei puhuisikaan kokemuksistaan, se ei siis tarkoita etteikö hän olisi tietoinen tapahtumista. Kokemukset näkyvät lapsen erilaisissa toiminnoissa, ja varsinkin pienten lasten kanssa työskennellessä käytetään usein erilaisia luovia keinoja. (Oranen & Keränen 2006, 63–65, 72.)

Lapsiin kohdistuvasta väkivallasta puhutaan sosiaali- ja terveydenhuollossa myös lasten kaltoinkohteluna, laiminlyöntinä ja pahoinpitelynä. Kaltoinkohtelu kattaa niin fyysisen, psyykkisen kuin seksuaalisen väkivallan sekä lapsen hoidon laiminlyönnit. Kaltoinkohtelun rinnakkaiskäsitteenä on usein käytössä lapsen pahoinpitely. Lapsen laiminlyönnillä tarkoitetaan lapsen emotionaalisten ja psykososiaalisten tarpeiden huomioimatta jättämistä.

Samoin käsitteellä voidaan tarkoittaa lapsen ravinnon saannin rajoittamista tai estämistä. Lapsen kaltoinkohtelu toimii yläkäsitteenä, joka sisältää erilaiset lapseen kohdistuvat negatiiviset teot tai tekemättä jättämisen eri muodot. (Paavilainen & Pösö 2003, 15.)

Kaltoinkohdeltujen lasten kanssa työskenneltäessä lastensuojelun sosiaalityöntekijä on yksi itsestään selvä yhteistyökumppani. Tämä on tärkeä yhteistyön linkki, jotta tiedot lapsen tilanteesta välittyvät eteenpäin. Muita kriisitilanteiden yhteistyökumppaneita lastensuojelun lisäksi ovat myös päiväkotit ja koulut. Perheessä olevat ongelmat näyttäytyvät usein lapsen ongelmakäyttäytymisenä myös kodin ulkopuolella. Siksi onkin tärkeää, että päiväkodin ja koulun työntekijät ovat tietoisia mahdollisen levottomuuden ja keskittymisvaikeuksien syistä ja voivat etsiä keinoja omalta osaltaan auttaa lasta. (Oranen & Keränen 2006, 82.)

Erityinen haaste perheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille on tunnistaa juuri ne perheet, joissa huolenaiheita tuntuu olevan runsaasti. Palvelutarpeen arvioinnissa tulisi ottaa aina huomioon myös ylisukupolvisuus, jonka avulla on mahdollista lisätä vanhempien ymmärrystä siitä, mitä kautta ongelmat ovat syntyneet. Näin on mahdollista katkaista vanhemman omasta menneisyydestä kumpuavia toimintatapoja, kuten alkoholin liikkakäyttöä tai väkivaltaisuutta. Yksi keskeinen palvelujen kehittämisaikana onkin varmasti nykyistä varhaisempi puuttuminen jo lieviin vanhempien tai ammattilaisten havaitsemiin huolenaiheisiin sekä panostaminen ennaltaehkäisevään toimintaan. Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen ja tarjoaminen on haasteellista, sillä yleensä perheet tapaavat terveydenhuollon ammattilaisia enintään muutaman kerran vuodessa. Näitä yleisesti tavattuja terveydenhuollon ammattilaisia ovat esimerkiksi lastenneuvolan terveydenhoitajat ja lääkärit sekä hammashuolto. Tapaamiskertojen vähäisyydestä johtuen olisikin erityisen tärkeää kiinnittää huomiota hyvään yhteistyöhön ammattilaisten ja perheen välillä ja pyrkiä rakentamaan luottamusta jokaisessa palvelutilanteessa. Myönteiset palvelukokemukset ammattilaisten kanssa helpottavat ongelmista puhumista ja ovat näin tärkeä osa ennaltaehkäisevää työtä. (Perälä, Salonen, Halme & Nykänen 2011, 76–78.)

2.4 Varhainen puuttuminen

Lasten kaltoinkohtelun sekä yleisemminkin perheväkivallan yhteydessä tulee esiin viranomaisten kyvyttömyys puuttua perheen ongelmiin. Edellä kuvataan, kuinka

ammattilaisten on vaikea tunnistaa väkivallan merkkejä ja ryhtyä toimiin väkivallan katkaisemiseksi. Avaimena näihin ongelmiin toimisi puheeksi ottaminen ja asioihin tarttuminen heti, kun perheen kanssa työskentelevälle henkilölle herää pienikin epäily, etteivät perheen asiat ole kunnossa. Mitä varhaisemmassa vaiheessa perheen ongelmiin pystytään puuttumaan, sitä paremmat edellytykset on estää tilanteen kärjistyminen vakavaksi väkivallaksi.

Varhaisen puuttumisen käsite rantautui Suomeen suunnilleen vuosituhaten vaihtuessa. Käsite juurtui nopeasti suomalaiseen sosiaalipolitiikkaan ja syvälle toimintakulttuureihin ja puhetapaan. Nämä nuorten, lasten ja lapsiperheiden arkeen kohdennetut varhaisen puuttumisen nimellä toteutetut toimet ajoittuvat lyhyelle aikavälille 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun vuosiin. Eri toimijoiden vetämissä hankkeissa vaikutti olevan yhteistä se, että niillä pyrittiin vastaamaan supistuvien lasten, nuorten ja perheiden palvelujen luomiin haasteisiin. (Satka 2010, 184–188, 201.) Esimerkiksi varhaisen puuttumisen käytäntöä soveltavassa Varpu-hankkeessa toimintakenttänä olivat kolmas sektori ja järjestöt. Tässä hankkeessa tavoitteena oli sitouttaa varhaisen puuttumisen toimintaan ja ideoihin mahdollisimman laaja-alainen joukko toimijoita. Ideana hankkeessa oli lapsiperheiden parissa työskentelevien tahojen yhteistyön lisääminen. Lisäksi hanke pyrki levittämään hyviksi havaittuja varhaisen puuttumisen käytäntöjä osaksi suomalaisten lapsi-ammattilaisten arkea. Tällä tavoiteltiin pysyviä ja moniammatillisia uusia puuttumisen käytäntöjä, jotka lisäksi ulottuisivat yli hallinnollisten ja muiden toiminnan rajojen. Mukana hankkeen yhteistyöverkostossa olivat esimerkiksi Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen Mielenterveysseura, A-klinikkasäätiö, Suomen Vanhempainliitto, Opetusministeriö, Opetushallitus, Kirkkohallitus, Suomen kuntaliitto, Sisäasiainministeriön poliisiosasto sekä monia yksittäisiä kuntia. Kaikki mukana olleet tahot pyrkivät edistämään yhteistyötä viranomaisten välillä sekä viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan eri toimijoiden välillä. Hankkeiden aloitteentekijöihin ja yhteistyötahoihin kuuluivat miltei kaikki suomalaisen yhteiskunnan vastuulliset toimijat, kuten evankelis-luterilainen kirkko ja eri ministeriöt sekä kansalaisjärjestöjä ja lasten vanhempia. Onkin huomattavissa, että yllättävien ongelmien ilmaantuessa julkisuuteen maan poliittinen johto saattaa ehdottaa ongelmien ratkaisuksi yhteisöllisyyden lisäämistä. Varhaisen puuttumisen käsite vastasi osallistavuudellaan juuri tähän pyrkimykseen. Koko varhaisen puuttumisen konsepti näyttäisi olevan erityisen sopeutuvainen. Varhaisen puuttumisen käsitteellä voidaan viitata samanaikaisesti

lastensuojeluun, rikosentorjuntaan, ehkäisevään sosiaalipolitiikkaan, kontrolloivaan vastuuttamiseen tai dialogiseen asiakaskohtaamiseen. (Emt., 209, 218.)

Lasten ja lapsiperheiden palveluissa pyrkimyksenä on mahdollisen tuen tarpeen varhainen tunnistaminen ja tuen oikea-aikainen ajoittaminen. Tukea tarjotaan sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävien että ongelmia ennaltaehkäisevien ja korjaavien palvelujen kautta. Edistäviä ja ehkäiseviä palveluja ovat perheiden arkea ja yhteisöllisyyttä vahvistavat, koko ikäryhmälle tarjottavat universaalit palvelut tai erityisesti kohdennetut tukipalvelut. Lapsille ja perheille tarjottavista tukipalveluista käytetään sosiaali-, terveys- ja opetuspalveluissa monia eri nimityksiä. Yhteistä näille palveluille on kuitenkin se, että niiden pyrkimyksenä on edistää lasten suotuisaa kasvua ja kehitystä, lasten ja heidän perheidensä hyvinvointia ja terveyttä sekä vahvistaa lapsien ja perheiden voimavaroja. (Perälä, Salonen, Halme & Nykänen 2011, 17.)

Kunnissa lasten ja perheiden palveluja tuottavat monet eri tahot, jotka toimivat rinnakkain eri toimialoilla. Terveystuon puolella palveluja tarjoavat muun muassa äitiys- ja lastenneuvolat, kouluterveydenhuolto, terveyskeskuspalvelut yleisesti sekä erikoissairaanhoido. Sosiaalitoimessa palvelua tarjoavat kasvatus- ja perheneuvolat, perheiden sosiaalityö, lastensuojelu sekä varhaiskasvatuksen palvelut. Näiden lisäksi palveluja tarjoavat vielä seurakunnat ja järjestöt kolmannella sektorilla, kulttuuri- ja liikuntatoimi sekä yksityiset palveluntuottajat. Usein käykin niin, että perheiden näkökulmasta katsottuna monien eri järjestäjätahojen palveluja on vaikea hahmottaa kokonaisuutena. Myös lapsia ja perheitä koskevassa päätöksenteossa tarvittava tieto on hajallaan useassa paikassa, eikä terveys- ja sosiaalitoimessa syntyvää tietoa pystytä välttämättä käyttämään parhaalla mahdollisella tavalla lapsien ja perheiden hyväksi. (Perälä, Salonen, Halme & Nykänen 2011, 18.) Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan muun muassa sitä, että lapsien ja perheiden erityinen tuen tarve tunnistetaan ajoissa ja ongelmiin pystytään puuttumaan silloin kun ne ovat vielä pieniä. Lapseen liittyvien huolien tunnistamisessa tärkeää on lapsen vanhempien ja ammattilaisten yhteistyö. Varhaisen tuen tarjoamisen kannalta onkin ensiarvoisen tärkeää, että sitä pystytään kunnissa tarjoamaan ilman lääketieteellistä diagnoosia tai erityistuen, kuten lastensuojelun asiakkuutta. (Emt., 75.)

2.5 Aiemmat tutkimukset

Perheväkivalta, lapsiin kohdistuva väkivalta, lapsenmurhat ja laajennetut itsemurhat/henkirikosta seuranneet itsemurhat vaikuttavat olevan melko paljon tutkittu aihepiiri. Aihetta on käsitelty ainakin sosiaalityön, sosiologian, sosiaalipsykologian ja psykologian väitöskirjoissa sekä kriminologisessa tutkimuksessa.

Minna Nikusen Tampereen yliopiston Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitokselle tekemä väitöskirja Surman jälkeen itsemurha vuodelta 2005 näyttäisi ainakin tutkimuksen nimen perusteella kuuluvan samaan aihepiiriin oman tutkimusideani kanssa. Nikusen tutkimuskysymys on kuitenkin ”miten erilaisten ihmisten väkivallan uhriksi joutumiseen suhtaudutaan”, ja hän tarkastelee murha-itsemurhiksi nimeämiään tapauksia nimenomaan sukupuolistuneena väkivallan muotona. (Nikunen 2005, 14.) Tarkentavina tutkimuskysymyksinä Nikusen tutkimuksessa on se, missä määrin murha-itsemurha on juuri miesten tekemää väkivaltaa ja mitä sukupuolta ovat uhrin. Lisäksi Nikunen pohtii minkälaisia käsityksiä väkivallasta ja sukupuolesta tuotetaan näistä tapauksista kerrottaessa ja miten parisuhde ja perhe vaikuttavat väkivallan kuvaan ja etenkin miten niitä käytetään näissä tapauksissa kerronnan resursseina. (Emt., 4.) Nikusen työssä pääasiallisena aineistolähteenä toimivat sanomalehtien kirjoitukset.

Sukupuoli ja murhat ovat aihepiirinä myös Gender differences in Finnish homicide offence characteristics -nimisessä tutkimuksessa vuodelta 2009. Artikkelissa tutkijaryhmä on selvittänyt murhiin syyllistyneiden mies- ja naisrikollisten rikospaikkakäyttäytymistä sekä niitä olosuhteita, joissa murhaan on syyllistytty. Tutkimuksen aineistona on käytetty kaikkia vuosina 1995–2004 murharikossyytteen saaneiden suomalaisten naisten rikostutkintapöytäkirjoja ja rikosilmoituksia sekä vertailuaineistona otosta murhasta tuomittujen miesrikollisten vastaavista asiakirjoista. Tutkimuksessa havaittiin, että perheenjäseniä murhasivat useammin naiset kuin miehet. Kyseisessä tutkimusaineistossa etenkin lapsiuhrin olivat lähes aina naisten tappamia. Sen sijaan entisten elämänkumppaneiden joutumisessa henkirikoksen uhriksi ei havaittu tilastollisesti merkittävää eroa sen suhteen, oliko murhan tekijä mies vai nainen. (Häkkänen-Nyholm, Helinä & al. 2009.)

Tuija Vanamo, Anne Kauppi, Kari Karkola, Juhani Merikanto ja Eila Räsänen ovat tutkineet perheen sisällä tehtyjä lapsensurmia Suomessa vuosina 1970–1994. Tutkimuksessa on selvitetty murhatapahtumia, kuolinsyitä sekä tapauksiin liittyviä demografisia taustatekijöitä.

Tutkijat ottivat aineistokseen kaikki tällä aikavälillä Suomessa tehdyt lapsenmurhat, joita oli kaiken kaikkiaan 292 kappaletta. Näistä tapauksista 201:ssä tekijänä oli lapsen oma vanhempi tai sijaisvanhempi. Kokonaisaineistosta tutkijaryhmä otti tarkempaan tarkasteluun 70 murhatapausta, joiden uhreista 26 oli tapettu ennen yhden vuoden ikää ja 53 ennen kuin nämä olivat täyttäneet 5 vuotta. Näissä tarkasteluun otetuissa murhatapauksissa tekijä oli äiti 43 murhassa ja isä tai isäpuoli 26 tapauksessa. Äitien tappamat lapset osoittautuivat tämän tutkimuksen mukaan nuoremmiksi kuin isien tappamat, yleisimmät kuolinsyyt puolestaan olivat päähän kohdistuneet vammat, hukkuminen ja tukehtuminen. Joka toisessa kuolemaan johtaneessa tapauksessa uhriksi joutuneen lapsen kohdalla oli jo dokumentoitu aiempaa kaltoinkohtelua. Tutkimuksen aineiston lähemmässä tarkastelussa suljettiin pois murha-itsemurha –tapaukset sekä tapaukset, joissa lapsi oli surmattu vuorokauden sisällä syntymästä. (Vanamo, Tuija & al. 2001.)

M.C.A. Liem ja F. Koenraadt ovat tutkineet murhan jälkeen tehtyjä itsemurhia Hollannissa. Heidän aineistonaan ovat toimineet vuosina 1992–2005 hollantilaisessa lehdistössä uutisoidut tapaukset. Aineistoa tutkijat keräsivät sekä paikallislehdistä että valtakunnallisen levikin omaavista lehdistä. Tämän tutkimuksen mukaan Hollannissa tehtiin aikavälillä 1992–2005 keskimäärin seitsemän murhaa seurannutta itsemurhaa vuodessa. Uutisoituja tapauksia hallitsivat perheen sisällä tehdyt murha-itsemurhat ja niissä tekijöinä olivat useimmiten miehet, uhreiksi puolestaan joutuivat useimmiten naiset ja lapset. Tekovälineenä näissä murha-itsemurhissa käytettiin yleensä tuliaseita. Kyseinen tutkimus on kirjoittajien mukaan ensimmäinen Hollannissa tehty systemaattinen kartoitus murha-itsemurhista. (M.C.A. Liem & F. Koenraadt, 2007.)

Näissä edellä lyhyesti kuvatuissa aiemmissä tutkimuksissa kiinnostuksen kohteina ovat siis olleet henkirikokset ja niihin liittyen jollain tavalla myös sukupuolen käsite. Omassa tutkimuksessani en ole niinkään kiinnostunut henkirikoksien tai väkivaltarikoksien tekijöiden sukupuolesta. Sen sijaan olen kiinnostunut siitä, mitä on tapahtunut ennen kuin tilanne on ajautunut henkirikokseen tai pahoinpitelyyn. Erityisesti olen kiinnostunut juuri sosiaalityöntekijöiden viranomaisasemasta tällaisten tapausten yhteydessä. Edellä kuvatut tutkimukset eivät käsitelleet nimenomaisesti sosiaalityöntekijän työtä. Tutkimuksissa siis korostui se, mitä sukupuolta olivat tekojen tekijät ja uhrat. Tästä syystä en voinut valita edellä olevia tutkimuksia varsinaiseksi tutkimusaineistokseni, koska niissä ei pohdittu väkivaltaisia tapahtumia sosiaalityöntekijän työhön liittyen. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan millaisia sosiaalityöhön liittyviä diskursseja valitut tekstit sisältävät. Yhdessä

sosiaalityöntekijän työskentelyyn liittyvien laintulkintojen kanssa pyritään näin muodostamaan kuvausta sosiaalityöntekijän työstä viranomaisena perheväkivaltatapauksissa.

3 TUTKIMUSASETELMA

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä aiemmissa tutkimuksissa ja muissa julkaisuissa on kerrottu sosiaalityöntekijöiden viranomaisasemasta esimerkiksi perhesurmaan, lapsenmurhaan tai perheväkivaltaan johtaneissa tapauksissa. Näitä muita julkaisuja ovat esimerkiksi aiheeseen liittyvät selvitykset ja väkivaltatyötä tekeville sosiaaliviranomaisille suunnatut julkaisut. Toisaalta tarkoituksenmukaista on myös selvittää millaisessa tapauksessa sosiaalityöntekijöillä on alun alkaenkaan minkäänlaista mahdollisuutta puuttua näihin perheen sisäisiin tapahtumiin.

Tutkimuskysymykseksi olen muotoillut: Minkälaisia diskursseja esiintyy sosiaalityöntekijöistä viranomaisina perhesurmiin, lapsenmurhiin ja perheensisäisiin henkikirjoksiin sekä väkivallantekoihin liittyvissä tapauksissa?

Tarkoitus on tehdä diskurssianalyysiä siitä positiosta, joka sosiaalityöntekijälle konstruoituu viranomaisena laista käsin. Mitä toimintaa tämä asema siis lain puitteissa mahdollistaa?

Päädyin muotoilemaan tutkimuskysymykseni näin luettuani Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen raportin, Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012, esittämästä väitteestä, jonka mukaan osa perhesurmista olisi ollut estettävissä. Tarkoitukseni olisi näiden tutkimuskysymyksien kautta löytää vastauksia, millä perusteella voidaan sanoa, että teot olisi voitu estää. Mikä on ollut sosiaalityöntekijöiden ja muiden auttajatahojen asema tämänkaltaisissa tapauksissa? Mitä viranomaiset ylipäänsä pystyvät tekemään ja millä edellytyksillä, että väkivallanteot tai surmat voitaisiin estää?

3.2 Aineiston valinta ja rajaus

Aineiston valinta tähän tutkielmaan alkoi kirjallisuuden hakemisella. Olen lähestynyt tutkimusaiheittani Nelli-portaalin elektronisista lehdistä, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuista sekä Tampereen yliopiston, Lapin yliopiston, Kuopion yliopiston ja Helsingin yliopiston elektronisten väitöskirjojen aineistoista tekemieni aineistohakujen pohjalta.

Mukaan aineiston valintaan tulivat juuri näiden yliopistojen väitöskirjatutkimukset siitä syystä, että ne ovat saatavissa internetissä sähköisinä versioina. Tutkin myös Itä-Suomen yliopistossa tehtyjä väitöskirjoja, mutta niistä on sähköisesti saatavissa vain viimeisimmät julkaisut, joiden joukossa ei ollut aineistoksi sopivaa materiaalia.

Tämän tutkielman empiirisen aineiston muodostavat valmiit tekstiaineistot, joita analysoin ja käsittelen laadullisten tutkimusmenetelmien avulla. Aineistoa kerätessäni olen käyttänyt elektronisia tietokantoja (TUTCAT, Arto, Linda, Volter, Ebscohost Academic Search Premier, ScienceDirect, mutta myös Google Scholar ja Google) hakusanoilla *extended suicide and social work*, *homicide-suicide and social work*, *family violence and social work*, *perhesurmat ja sosiaalityö*, *laajennettu itsemurha ja sosiaalityö*, *lapsenmurha ja sosiaalityö*, *henkirikos ja sosiaalityö*, *sosiaalityö ja perhe* sekä hakusanalla *sosiaalityö*. Tämän lisäksi olen käynyt läpi muun muassa Tampereen yliopiston, Lapin yliopiston, Itä-Suomen yliopiston ja Helsingin yliopistojen sähköisessä muodossa saatavissa olevia väitöskirjatutkimuksia. Lisäksi olen läpikäynyt Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Yhteiskuntapolitiikka-lehden julkaisut vuosilta 2009–2012, jotka ovat saatavilla sähköisesti laitoksen internetsivuilta, thl.fi.

Aineiston valintakriteereinä oli, että analysoitavan aineiston pitää käsitellä nimenomaan suomalaisen sosiaalityöntekijän työskentelyä perheväkivallan ja perheensisäisten henkirikosten parissa. Lisäksi aineiston tuli käsitellä juuri perheväkivaltaa ja/tai perhesurmia eikä kertoa vain parisuhdeväkivallasta. Erityisin vaatimus kuitenkin oli se, että aineiston pitää kertoa nimenomaisesti sosiaalityöntekijän työstä ja toiminnasta, ei vain esimerkiksi luetella kuinka paljon perhesurmia on tapahtunut ja olivatko niiden tekijät miehiä vai naisia. Poissulkeva kriteeri aineiston valinnassa oli se, ettei teksti saanut käsitellä perheväkivaltaa tai perheensisäisiä henkirikoksia pelkästään sukupuolittuneen väkivallan näkökulmasta, koska en analysoi tässä pro gradussani sukupuolittunutta väkivaltaa. Tekstien piti käsitellä nimenomaan sosiaalityöntekijän käytännön toimintaa tai työskentelyä perheväkivaltaa kokeneiden ihmisten parissa.

Aineistohakujen yhteydessä tallensin paljon eri aineistoja, jotka vaikuttivat käsittelevän tutkimusaihetta. Ottaessani aineiston lähilukuun huomasin kuitenkin, että suurimmassa osassa tallentamassani aineistossa ei käsiteltykään sosiaalityöntekijöiden käytännön työtä. Edellä mainittujen kriteerien täyttämiä aineistoja löytyi kaksi, joista toinen on selvitys ja toinen käytännön oppaaksi luonnehdittava aineisto. Analysoitavat aineistot ovat Sisäasiainministeriön teettämä ja Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen julkaisema Selvitys

perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012 (Piispa, Taskinen & Ewalds, 2012) sekä Käsikirja työntekijälle –osuus kirjasta Kotona turvassa (Huhtalo, Kuhanen & Pyykkö, 2003). Näissä lopulliseen analyysiin valikoituneissa aineistoissa käsitellään sitä, miten perheen parissa toimivan työntekijän tulisi toimia perheväkivaltatapauksissa tai perheensisäisiin henkirikoksiin liittyvissä tapauksissa. Analyysiin valikoituneista aineistoista Piispan ym. tekemä selvitys vaikutti ensilukemalta lähinnä syytökseltä sekä sosiaalityöntekijöitä että kaikkia muitakin niitä viranomaisia kohtaan, jotka olivat työskennelleet perhesurmien parissa. Toiseksi aineistoksi valitsin Huhtalon ym. kirjoittaman kirjan, jonka osuudessa Käsikirja työntekijälle puolestaan näytettiin ikään kuin vastaavan niihin ongelmiin, joita Piispan ym. selvityksessä oli esitetty. Aineisto on kerätty aikavälillä lokakuu 2012 – tammikuu 2013.

3.4 Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi

Laadullisen sosiaalityön tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tiiviitä kuvauksia tutkimuksen kohteena olevien yksilöiden tai ilmiöiden teksteistä, puheesta tai havainnoidusta käyttäytymisestä. Tällaista tutkimusta voidaan kuvata ennen kaikkea tulkitsevaksi ja siinä pyritään ymmärtämään yksilöiden kokemuksia näiden omissa viitekehyksissään. (Holosko 2010, 342–343.) Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on siis todellisen elämän kuvaaminen. Kvalitatiivisissa tutkimuksissa tutkimuksen kohdetta pyritään tarkastelemaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laadullista tutkimusotetta luonnehditaan induktiiviseksi, sillä se päättyy yksittäisistä havainnoista tutkittavan ilmiön kannalta yleisempiin merkityksiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 152, 248.) Laadullista sosiaalityön tutkimusta tehtäessä käsitteet, ajatukset ja tutkimusta ohjaavat kysymykset muotoutuvat usein uudelleen tutkimuksen edetessä. Näin tapahtuu, koska kerätty ja havainnoitu tutkimusaineisto ohjaa pitkälti tehtävää tutkimusta. (Holosko 2010, 344.) Laadullisella tutkimusotteella tehtävä sosiaalityöntutkimus on Suomessa jakautunut esimerkiksi keskusteluanalyyttiseen, diskurssianalyyttiseen ja etnografiseen tutkimukseen. (Raunio 1999, 277.)

Kielen käyttöä voidaan analysoida kahdesta vaihtoehtoisesta näkökulmasta, jotka ovat kieli todellisuuden kuvana ja kieli todellisuuden rakentajana. Kieli todellisuuden kuvana edustaa realistista näkökulmaa ja tukeutuu siihen ajatukseen, että kielen käyttö toimii välineenä saada tietoa olemassa olevista faktoista. Kieli todellisuuden rakentajana –näkökulmaa nimitetään sosiaalisesti konstruktionismiksi ja siinä kielen käyttöä tarkastellaan osana todellisuutta itseään. Diskurssianalyttinen tutkimus tukeutuu tähän konstruktionistiseen näkökulmaan. Diskurssianalyysi määrittyy sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa yksityiskohtaisesti analysoidaan sitä, kuinka sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9-10.)

Valmiisiin aineistoihin tulee suhtautua kriittisesti ja punnita niiden luotettavuutta. Usein valmiiksi tuotettuja aineistoja on myös muokattava tai tulkittava, jotta tiedoista tulisi vertailukelpoisia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 178.) Holoskon (2010, 341) mukaan sosiaalitieteellinen tutkimus sisältää aina vähintään viisi osa-aluetta, jotka ovat tietty tutkimustarkoitus, tutkimuksen perustelut, määriteltujen tutkimusmenetelmien käyttö, aineiston analyysi sekä johtopäätökset. Ihmistieteellisessä tutkimuksessa pyritään yleensä tutkittavakeskeiseen ja aineistolähtöiseen tutkimustapaan, jolloin tutkimuksen tekoa eivät ohjaa niinkään käytössä olevat teoriat tai menetelmät. Erityisesti sosiaalityön tutkimuksen lähtökohtana pitäisi olla ihmisten, sosiaalityön asiakkaiden, kokema todellisuus eikä niinkään hallinnon tiedontarpeiden luoma kuva asiakkaista. Sosiaalityön tutkimus joutuu kuitenkin sovittamaan yhteen ristiriitaisia tiedollisia ja toiminnallisia vaatimuksia. Laadullinen tutkimusote kuuluu yhteen sosiaalityön tutkimuksen kanssa miltei itsestään selvästi. (Raunio 1999, 275–277.)

Tässä pro gradu –tutkielmassa aineiston analyysiä on tehty tiivistämällä ensin diskurssianalyysiin valikoituneita tekstiaineistoja. Tiivistelmään on valittu tutkimuskysymyksen kannalta olennaiset tekstiosuudet alkuperäisaineistosta. Tämän jälkeen tiivistetyistä aineistokatkelmista on edelleen etsitty tutkimuskysymyksen kannalta oleellimmat diskurssit sekä tämän jälkeen nimetty ne.

Ennen diskurssien nimeämistä kaikista analysoitavista tekstiaineistosta on poimittu nämä kyseisessä aineistossa keskeiset diskurssit. Nimeäminen on tapahtunut siis vasta sitten, kun molempien aineistojen diskurssit ovat olleet valittuina.

Kuvio 1. Analyysiprosessin eteneminen.

Diskurssianalyttinen tutkimusaineisto ei perustu standardeilla välineillä mitattavaan muuttujien kieleen, vaan subjektiivisia merkityksiä ilmaisevaan luonnolliseen kieleen. Kielellinen aineisto sopii ihmistieteellisen tutkimuksen avoimeen filosofiaan, jossa sosiaalista todellisuutta tutkitaan sellaisena kuin tutkittavat sen itse kokevat. (Raunio 1999, 279.) Diskurssianalyysin avulla voidaan tutkia valmiita kirjoitettuja tekstejä, erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa tapahtuvaa puhetta tai vaikkapa mainontaa, joukkotiedotusta tai haastatteluja. Olennainen asia on se, että puheen osatekijät ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen muoto, joka tapahtuu aina tietyssä ajassa ja paikassa. Diskurssianalyysin peruskysymyksiä tekstejä analysoitaessa ovat: kuka sanoi, mitä sanoi, mitä tarkoitti, miksi sanoi sekä mihin tai kehen pyrki vaikuttamaan. (Metsämuuronen 2000, 57–58.)

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa aineiston sanomaa, samoin kuin aineistosta poimittuja sitaatteja, on tutkittava siinä yhteydessä, jossa ne on esitetty. Keskeistä tälle lähestymistavalle on se, että keskenään yhteen sovittamattomia havaintoja ei väkisin puristeta yhteen. Tutkijan ei siis ole ehdoin tahdoin etsittävä samanlaisuutta aineistoistaan, jos sellaista ei siellä näytä olevan. Diskurssianalyysissä tekstit eivät oikeastaan kuvaa varsinaisesti kohdettaan, vaan muodostavat aktiivisesti jonkinlaisen version asioista. Tutkija nostaa analyysissään aineistosta esiin jotain sellaista, joka ei automaattisesti nouse siitä esiin. Analyysin suorittamiseksi ei oikeastaan olekaan mitään mekaanista tapaa edetä aineistosta tuloksiin. Aineistosta etsitään yhtäläisyyksiä ja eroja sekä tunnistetaan erilaisia sanontoja, käsitteitä ja asiakokonaisuuksia, joiden ilmaukset sopivat sisällöllisesti yhteen. Nämä ovat kuitenkin tulkinnallisia ja analyysin luotettavuutta pitää selvittää monin tavoin. Tutkimuksen luotettavuuden kriteerinä voidaankin pitää niitä perusteluja, joiden pohjalta diskurssien rakentumisesta esitetään tulkintoja. (Eskola & Suoranta 1998, 197–199.)

Diskursseja eli puhetapoja voidaan analysoida joko tiukan aineistovetoisesti, kulttuurisesta perspektiivistä tai suhteessa yhteiskunnassa esiintyviin materiaaliin, poliittisiin tai taloudellisiin prosesseihin. Tutkijan tukeutuessa tiukan aineistovetoiseen näkökulmaan, hän pysyttelee puhetapojen tulkinnassa aineiston sisäisissä konteksteissa. Kulttuurisessa näkökulmassa tutkija jäljittää, millä tavoin aineistossa rakentuvat puhetavat muuntavat tai lainaavat ympäröivää kulttuuria. Yhteiskunnallisessa näkökulmassa tutkija puolestaan analysoi, millä tavoin puhetavat osallistuvat jonkin tietyn kentän institutionaalisten järjestelmien, poliittis-taloudellisten valtasuhteiden tai sosiaalisten käytäntöjen ylläpitämiseen tai muuttamiseen. Näitä strategioita voi olla vaikeaa tiukasti rajata ja ne voivatkin esiintyä kaikki limittäin tai erikseen yhden ja saman tutkimuksen sisällä. (Törrönen 2005, 139–140.) Törrösen esittelemistä diskurssien analyysitavoista tässä tutkimuksessa on toteutettu ehkä eniten aineistovetoista analyysitapaa.

Perheen sisäisiä henkirikoksia ja perheväkivaltaa olisi voinut tutkia myös keskittymällä valtasuhteiden analysointiin Foucault'n filosofiaa seuraten tai ottamalla esimerkiksi tiukan feministisen näkökulman aineiston analyysiin. Foucault'laisesta näkökulmasta voisin keskittyä esimerkiksi analysoimaan sitä valta-asemaa, jonka sosiaalitoimen institutionaaliset käytännöt antavat sosiaalityöntekijälle perheväkivaltaa koskevissa asiakastapauksissa. Tieto ja valta kietoutuvat toisiinsa ja tietoa käytetään päämäärähakuisesti. Foucault'laisella diskurssianalyysillä voisin keskittyä tutkimaan sitä, miten vaikkapa sosiaalityöntekijän toiminta yksittäisessä perheväkivaltatapauksessa liittyy niihin päämääriin, joita sosiaalitoimi instituutona pyrkii vastaavien tapausten käsittelyssä saavuttamaan. (Antikainen 2007, 45, 50.) Diskurssianalyysi feministisestä näkökulmasta tehtynä olisi puolestaan tarkoittanut huomion kiinnittämistä erityisesti sosiaalityöntekijän työskentelyyn naisten parissa tilanteissa, joissa nämä ovat kohdanneet perheväkivaltaa. Huomio olisi silloin kiinnittynyt esimerkiksi puhetapaan, jolla pyritään voimaannuttamaan väkivaltaa kokeneita naisia. Suurempaa huomiota olisi myös kiinnitetty niihin ilmaisuihin, joissa korostetaan miesten vastuuttamista naisiin kohdistuvassa perheväkivallassa. Feministinen tutkimus kiinnittää huomiota muun muassa pyrkimykseen parantaa alistetussa asemassa olevien ryhmien asemaa. Perheväkivaltaa ja perheensisäisiä henkirikoksia olisi feministisestä näkökulmasta tarkasteltuna käsitelty erityisesti sukupuolistuneena ongelmana. (Kuronen 2009, 111–114.) Tässä tutkimuksessa olen siis pitäytynyt lähinnä aineistovetoisessa diskurssianalyysissä ilman suuria linjauksia valta-analyysin tai feministisen tutkimuksen suuntaan.

Diskurssianalyysiä tehdessä pitää huomata reflektoida, missä määrin tutkimuksen tekijän on mahdollista kuvata asioita ja ilmiöitä ilman että konstruoi ne huomaamattaan totutulla tavalla. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 24.) Tutkimuksen teko on kielellistä toimintaa, jossa tutkijan aseman, subjektiposition, rakennuspalikoita löytyy tutkimuksen sivuilta. Niinpä tutkija ei pysty häivyttämään omaa identiteettiään eikä määrittämään itseään ulkopuoliseksi suhteessa tekemäänsä analyysiin. Juhila nimittää diskurssianalyttikkoa asianajajaksi silloin, kun tutkimuksen tekijä pyrkii tuotoksellaan ajamaan tai edesauttamaan jonkin päämäärän saavuttamista. Asianajajan position ottanut tutkija analysoi aineistoaan tietyllä tavalla motivoitunein näkemyksin. Asianajaja-tutkija pohtii myös kysymystä, miten esitetyt puhettavat voisi rakentaa toisin. Näin tutkijasta tulee samalla aina jollain tapaa aineistossa esitettyjen todellisuuksien kriitikko. (Juhila 1999, 201–202, 207–208.)

4 TULOKSET

Tämän pro gradu -tutkielman aineistot muodostuvat kahdesta tekstiaineistosta. Työn pääaineistoksi voi kutsua Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemaa raporttia ”Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012” (Piispa, Taskinen & Ewalds 2012). Koko gradun aihe sai alkunsa tästä julkaisusta, josta käytän tässä työssä lyhyempää nimeä Perhesurmaselvitys. Toinen diskurssianalyysissä mukana ollut aineisto on osio ”Käsikirja työntekijälle” Suomen Mielenterveysseuran ja Kotona turvassa -projektin julkaisusta ”Kotona turvassa. Katkaise väkivallan kierre” (Huhtalo, Kuhanen & Pyykkö 2003). Analyysissä Piispan ym. selvityksestä käytetään nimitystä aineisto 1 (A1) ja Huhtalon ym. julkaisun osasta nimitystä aineisto 2 (A2).

Seuraavissa kappaleissa käyn läpi tämän tutkielman empiirisen osion tulokset. Ensin käsittelen tutkimusaineiston ja tutkijan subjektipositiot. Tämän jälkeen esittelen sosiaalityöntekijän viranomaisdiskurssit ja lopuksi tarkastelen näiden diskurssien arvolutautumia suhteessa sosiaalityöntekijän toimintaan.

4.1 Tutkimusaineiston ja tutkijan subjektipositiot

Analysoitavien tekstien osalta Sisäasiainministeriön teettämän ja Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen julkaiseman Perhesurmaselvityksen olen tulkinnut kirjoitetuksi ulkoisen, ikään kuin muiden yläpuolella olevan asiantuntijan positiosta. Perhesurmaselvityksen kirjoittajat esittävät pitkälti arvostelevia kommentteja niin sosiaalialan viranomaisista, neuvolatyöntekijöistä, lasten parissa työskentelevistä kasvatustieteen ihmisistä kuin terveydenhuollon ammattilaisistakin.

Kotona turvassa – julkaisun osuus Käsikirja työntekijälle on puolestaan kirjoitettu sisäisen asiantuntijan positiosta käsin. Käsikirjassa itsekin perheväkivallan parissa työskentelevät henkilöt jakavat omaa osaamistaan vertaisilleen ammattilaisille.

Sosiaalityön opiskelijana olen jonkin verran sisällä sosiaalityöntekijän asemassa, mutta en ole kuitenkaan vielä työskennellyt sosiaalityön tehtävissä. Näin ollen koen, että toinen jalkani on analyysiä tehdessä vielä ulkoisen asiantuntijan kengässä. Analyysiä ajatellen oma tutkijan

positioni kuitenkin vaikuttaa siihen, miten tulkitseen analysoitavia aineistoja. Pyrkimykseni on ollut lukea tekstiaineistoja avoimin mielin, mutta silti tunnistan itsestäni tutkimuksen tekijänä Juhilan (1999) kuvaaman asianajajan subjektiposition. Asianajaja-tutkija tulee usein kritisoineeksi aineistonsa sisältämiä puhetapoja. Tulevana sosiaalityöntekijänä minun on vaikea olla tulkitsematta aineiston 1 tekstejä ainakin osittain sävyltään syyttäväksi. Näin siksi, että aineistossa 1 esitetään monia kehitystä vaativia asioita työhön, jossa on kohdattu moniongelmaisia perheitä ennen kuin perhesurma on tapahtunut. Konkreettisia neuvoja sosiaalityöntekijöille ja muille viranomaisille kyseisessä aineistossa esitetään kuitenkin hyvin vähän.

4.2 Sosiaalityöntekijän viranomaisdiskurssit

Analyysin kohteena olleista valmiista tekstiaineistosta tunnistin ja nimesin yhteensä kaksitoista eri diskurssia, jotka liittyivät tämän pro gradun tutkimusongelmaan. Jokainen kahdestatoista löydetyistä ja nimetyistä diskurssista ei kuitenkaan esiintynyt molemmissa tekstissä. Eniten eri diskursseja paikallistui tämän pro gradu tutkimuksen lähtökohtana toimineeseen Perhesurmaselvitykseen, jossa vain yksi nimetyistä diskursseista jäi esiintymättä.

Seuraavassa taulukossa on esitetty, mitkä diskurssit paikallistettiin mihinkin aineistoon.

Taulukko 1. Nimetyt diskurssit ja niiden esiintyminen.

Perhesurmaselvitys, aineisto 1 (A1) diskurssit:	Käsikirja työntekijälle, aineisto 2 (A2) diskurssit:
1. Väki-valta tekijän ongelmana	1. Väki-valta tekijän ongelmana
2. Väki-vallan selittelytavat	2. Väki-vallan selittelytavat
3. Väki-valtaan puuttuminen	3. Väki-valtaan puuttuminen
4. -	4. Perheväki-valta on aina vakava rikos
5. Väki-valtainen käytös oli ollut tiedossa	5. -
6. Uhkailu/teko ei ollut riittävän vakava	6. Uhkailu/teko ei ollut riittävän vakava
7. Viranomaisyhteistyön toimimattomuus	7. -
8. Vastuun siirtäminen toisaalle	8. Vastuun siirtäminen toisaalle
9. Tekijä käyttänyt mielenterveyspalveluja	9. -
10. Viranomaiset olivat tarjonneet vain pakollisen/välttämättömän avun	10. -
11. Ennaltaehkäisy ja turvasuunnitelmat	11. Ennaltaehkäisy ja turvasuunnitelmat
12. Väki-vallan tunnistaminen	12. Väki-vallan tunnistaminen

Taulukosta 1 voidaan nähdä, että Käsikirja työntekijälle -aineistosta löydettiin yhteensä kahdeksan eri diskurssia ja Perhesurmaselvitys siis sisälsi yksitoista nimettyä diskurssia. Perhesurmaselvityksessä esiintyvien diskurssien listasta puuttuu vain ”Perheväki-valta on aina vakava rikos” nimen saanut diskurssi.

Laista lähtöisin olevaa sosiaalityöntekijän viranomaisasemaa tarkasteltiin siis Sosiaalihuoltolaista, Lastensuojelulaista ja Päihdehuoltolaista valittujen, tutkimusongelmaan liittyvien lakikohtien läpi. Lakikohdat (katso liite 2) toimivat analyysin tausta-aineistona,

jonka avulla nostettiin esiin sitä, minkälainen asema sosiaalityöntekijälle konstruoituu viranomaisena laista käsin. Erityisesti tällä haluttiin selvittää mitä toimia sosiaalityöntekijän asema lain puitteissa mahdollistaa. Edellä nimetyistä diskursseista on löydettävissä sekä tätä sosiaalityöntekijöiden/sosiaaliviranomaisten toimintaa myönteisesti kuvaavia diskursseja että toimintaa arvostelevia diskursseja. Käytetyn tekstiaineiston pohjalta diskurssien tyypit jakautuvat karkeasti ottaen niin, että sosiaalityöntekijöiden toimintaa arvostelevat diskurssit löytyvät pääosin Perhesurmaselvityksen aineistosta. Sosiaalityöntekijöiden tai sosiaaliviranomaisten (teksteissä ei usein suoraan sanota sanaa sosiaalityöntekijä) toimintaa myönteisesti kuvaavia diskursseja löytyy siis enemmän aineistosta 2, Käsikirja työntekijälle. Tosin myös aineisto 2 sisältää osin sosiaaliviranomaisten työtä kriittisesti arvioivia diskursseja.

Löydetyt ja nimetyt kaksitoista diskurssia jaotellaan seuraavaksi kahtia. Niihin puhetapoihin, jotka ovat ikään kuin automaattisesti tulkittavissa sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta negatiivissävytteisiksi tai jopa syyttäväksi diskursseiksi. Toisaalta osa diskursseista taas muodostui asiayhteydessään sosiaalityöntekijän/sosiaaliviranomaisen työn kannalta neutraaleiksi. Näissä diskursseissa muodostettiin kuvaa siitä millaisia eri työskentelymahdollisuuksia sosiaaliviranomaisille muodostuu, kun he kohtaavat asiakkaita, joiden elämässä on läsnä perheväkivaltaa tai ainakin sen uhkaa (katso liite 1). Osassa näistä puhetavoista sosiaaliviranomainen, jota nimitettiin usein vain sanalla työntekijä, oli se taho, joka selkeästi osoitti asiakkaalle tämän joutuneen väkivallan kohteeksi. Näin osa löydetyistä diskursseista muodostui siis luonteeltaan päinvastaisiksi verrattuna tuohon sosiaaliviranomaisten työtä arvostelevaan ja jopa syyttävään puhetapaan nähden.

Yksiselitteisen negatiiviseksi diskursseiksi voidaan nimetä diskurssit 7 Viranomaisyhteistyön toimimattomuus, 8 Vastuun siirtäminen toisaalle ja 10 Viranomaiset olivat tarjonneet vain pakollisen/välttämättömän avun. Loput yhdeksän nimettyä diskurssia eivät olleet sosiaaliviranomaisen työskentelyn kannalta aina yksiselitteisen negatiivisia tai myöskään yksiselitteisesti aina myönteisiä. Diskurssien saamat merkitykset siis vaihtelivat sen mukaan, miten ne asiayhteydessään oli esitetty. Juhila toteaaakin kirjoituksessaan viranomaispuheesta, että siinä lausekonteksti on olennaisessa asemassa. Samoilla sanoilla ja ilmaisuilla kun voi olla eri merkityksiä eri konteksteissa. Vasta sanojen ja lauseiden paikka kertoo niiden merkityksestä faktuaalistamisessa eli sellaisissa vakuuttelun muodoissa, joissa tiedolle pyritään saamaan yhden ainoan totuuden asema. (Juhila 1993, 152, 155.)

4.3 Sosiaalityöntekijän työn kannalta negatiiviset diskurssit

Negatiivisiksi tai syyttäväksi diskursseiksi aineistoista määrittyivät siis 7 Viranomaisyhteistyön toimimattomuus, 8 Vastuun siirtäminen toisaalle ja 10 Viranomaiset olivat tarjonneet vain pakollisen/välttämättömän avun. Diskurssien nimien perusteella ei suoraan ole näkyvissä, että niissä arvostellaan juuri sosiaalityöntekijän työtä.

Viranomaisyhteistyön toimimattomuutta ilmentävässä diskurssissa arvosteltiin yhteistyötä riittämättömäksi ja koordinoimattomaksi. Sosiaalityöntekijöille nähtiin avautuvan merkittävä asema perheen ongelmiin puuttumisessa, mutta tätä asemaa ei osata hyödyntää riittävästi. Kuitenkin myös lastensuojeluilmoitusten tekemisessä nähtiin edelleen olevan iso kynnyks, tästä ilmoitusvastuun laiminlyönnistä syyllistettiin erityisesti terveydenhuollossa toimivia henkilöitä.

”Sen sijaan, että viranomaiset tekevät vain välttämättömimmät toimenpiteet, heidän pitäisi toimia oma-aloitteisesti ja tarjota perhettä tukevia toimenpiteitä ja tehdä yhteistyötä ja välittää tietoa muille viranomaisille.” (A1)

”Sosiaalityöntekijälle tarjoutuu tärkeä rooli rikosepäilyjen ilmitulossa poliisille, mutta tätä tilaisuutta ei käytetä riittävästi.” (A1)

”Terveydenhuollossa kynnyks tehdä lastensuojeluilmoitus näyttää yhä olevan korkea. Joissakin tapauksissa yhteydenottoa lastensuojeluun oli mietitty, mutta se oli jätetty tekemättä.” (A1)

Ongelmia löydettiin myös perheiden ohjaamisessa sopivien palvelujen piiriin. Lapsien tilannetta ei myöskään usein huomioida riittävästi perheen aikuisten ollessa mielenterveyspalvelujen asiakkaana. Palveluihin ohjaamista ja tiedonvaihtoa perheen ongelmista varjostivat piiloutuminen salassapitosäädösten taakse. Erityisesti tiedonvaihdon perheen aikuisten ongelmista koettiin kaatuvan salassapitosäädöksiin.

”Viranomaisena lastenvalvojan tulee myös tuntea oman alueensa palvelujärjestelmä ja osata ohjata perhe avun piiriin. Suurin osa lastenvalvojista on sosiaalialan koulutuksen saaneita...” (A1)

”Selkeimmin yhteistyön puute näkyy silloin, kun vanhempi hakee apua omaan henkilökohtaiseen ongelmaansa, esimerkiksi mielenterveyden ongelmiin. Yhteistyötä lasten suojelemiseksi tehdään heikosti. Tähän voi vaikuttaa viranomaisten epäselvyys ja epävarmuus salassapitosäädöksistä silloin, kun kyse on aikuisasiakkaista.” (A1)

Vastuun siirtäminen toisaalle –diskurssi ilmentyi aineistoissa sekä viranomaisyhteistyön toimimattomuutena että oman työnkuvan jäsentymättömytenä. Näin ollen Vastuun siirtäminen toisaalle ja Viranomaisyhteistyön toimimattomuus –diskurssit limittyvät osittain toisiinsa.

”Epäkohdaksi osoittautuikin vastuun siirtäminen toiselle viranomaiselle ilmoituksen tekemisestä.” (A1)

”Monissa tapauksissa yhteistyö on enemmänkin sitä, että viranomainen siirtää asiakkaan seuraavalle taholle.” (A1)

”Kun jokainen viranomaistaho käy asiakkaan luona peräjälkeen, niin hyvää tarkoittavat toimet voivat kääntyä itseään vastaan ja asiakkaalle tulee kiusatuksi tulemisen tunne.”(A1)

Selkeä toimintatapa väkivaltatilanteisiin puuttumiseksi auttaisi vaikean asian kanssa työskenteleviä henkilöitä ongelman kohtaamisessa. Jäsentymättömät työtavat sen sijaan vaikeuttavat asioihin puuttumista ja työntekijöiden on helppo piiloutua esimerkiksi salassapitosäädösten taakse.

”Oma osuus asiakkaan tukemisessa tulisi määritellä selkeästi. Mikäli väkivaltaan puuttumista ei katsota osaksi omaa työtä, on toimiminen mahdotonta ja vaikean asian sivuuttaminen helpompaa. Oman osuuden hahmottamattomuus ja tunne siitä, että puuttuminen ei johda mihinkään, ovat tehokkaita esteitä.” (A2)

”Vaitioloon ja tietoturvaan perustuvaa vaikenemista käytetään liian usein verukkeena sille, että tieto tai epäily väkivallan mahdollisuudesta ei tule käsittelyn alle. Puuttumattomuutta vahvistaa myös se, että auttamistyöhön ei ole riittävästi työntekijöitä.” (A2)

Viranomaiset olivat tarjonneet vain pakollisen/välttämättömän avun – diskurssi limittyi myös osittain viranomaisyhteistyötä koskeviin kysymyksiin. Esitetyissä näkemyksissä on paljon jossittelua, mutta silti tietynlainen välinpitämättömyys ja kokonaisvaltaisen avun saamisen puute nähdään syyksi perheessä tapahtuneisiin vakaviin väkivallantekoihin. Lisäksi

sosiaalityöntekijöihin kohdistuvaksi syytökseksi on tulkittava väite, jonka mukaan perheväkivallasta kirjoitetaan lastensuojelun dokumenteissa usein hyvin epämääräisesti.

”Selvityksessä saatujen tietojen pohjalta voidaan arvioida, että osa surmista olisi ollut ehkäistävissä, jos viranomaisten ja lähipiirin tietoon tulleet tekijöiden itsetuhoiset ajatukset ja uhkailu olisi otettu riittävän vakavasti ja perheen ongelmiin olisi tartuttu ajoissa. Sen sijaan, että viranomaiset tekevät vain välttämättömimmät toimenpiteet, heidän pitäisi toimia oma-aloitteisesti ja tarjota perhettä tukevia toimenpiteitä ja tehdä yhteistyötä ja välittää tietoa muille viranomaisille.”(A1)

”Huostaanottoja ja sijoittamista koskevista hallinto-oikeuden päätöksistä tehdyssä tutkimuksessa (Hiitola & Heino 2009) todetaan, että suurimmat yksittäiset syyt huostaanottojen taustalla olivat lasten ja/tai vanhempien väkivaltaisuus tai väkivallan kokemus (63 %)... Raportissa todetaan, että väkivallasta puhuttiin epäselvästi eikä uhria ja tekijöitä eritelty, vaikka se olisi ollut lapsen kannalta oleellista. Jos väkivalta jätetään mainitsematta tai siitä kirjoitetaan epämääräisesti asiakirjoissa, se voi jäädä huomioimatta asiakkaan avuntarpeen arvioinnissa ja jatkohoitoon ohjaamisessa.” (A1)

Etenkin Piispan, Taskisen ja Ewaldsin kirjoittamassa Perhesurmaselvityksessä (A1) ja siitä otetuista katkelmista tulee hyvin esiin Juhilan mainitsemia viranomaispuheen piirteitä. Perhesurmaselvityksessä käytetään toteavaa kieltä, ilmaisuihin todetaan miten asiat selvityksen kirjoittajien mukaan ovat. Selvityksen kirjoittajat toteavat muun muassa Viranomaisyhteistyön toimimattomuus -diskurssin esimerkissä esitetystä sitaatista, että sosiaalityöntekijät eivät käytä riittävästi hyödyksi tärkeää asemaansa siinä, että rikosepäilyt saatettaisiin poliisin tietoon. Tämä näkemys tuodaan hyvin painokkaasti esiin eikä vastaväitteille toisenlaisesta toiminnasta jää tilaa. Sen sijaan Huhtalon, Kuhasen ja Pyykön kirjoittamasta Käsikirja työntekijälle –julkaisun (A2) sitaateista avautuu astetta pehmeämpi kritiikki *työntekijöiden* toimia kohtaan. Vastuun siirtäminen –diskurssiin kuuluvissa sitaateissa Huhtalo ym. esittävät asioihin puuttumattomuuden syyksi epäselviä työnkuvia asiakkaan auttamisprosessissa. Toiset puuttumattomuuden syyksi aineistossa kaksi (A2) esitetystä seikoista liittyivät vaitioloon ja tietoturvaan perustuvaan vaikenemiseen sekä työntekijämäärän riittämättömyyteen. Näin ollen tässä sisäisen asiantuntijuuden positiosta kirjoitetussa aineistossa sosiaaliviranomaisten työn arvostelua pehmennetään enemmänkin organisaatiolähtöisillä perusteluilla. Työnkuvien selkeys ja työntekijöiden määrä ovat organisaation vastuulla olevia asioita, joihin yksittäinen työntekijä ei voi omasta asemastaan vaikuttaa.

4.4 Sosiaalityöntekijän työn kannalta moniääniset diskurssit

Tutkielman aineistosta nimetyistä diskursseista osa oli sellaisia, että ne eivät automaattisesti muotoutuneet aina sosiaalityöntekijän työn näkökulmasta negatiivisiksi. Saman diskurssin sisään liittyvä puhetapa sai esiintymiskontekstistaan toisinaan negatiivissävyisen sisällön. Toisinaan taas sama puhetapa ilmensi sitä, kuinka juuri väkivaltatyötä tekevä työntekijä oli se henkilö, joka oman työpanoksensa avulla mahdollisti asiakkaalle avun saannin. Tästä syystä olen koonnut nämä loput yhdeksän nimettyä diskurssia ”moniääniset diskurssit” – yläotsikon alle. Nimettyjen diskurssien otsikoiden alla kyseisen diskurssin sisältö eritellään tarkemmin.

4.4.1 Väkiältä tekijän ongelmana

Väkiältä tekijän ongelmana –diskurssi esiintyi molemmissa tutkimusaineiston muodostaneissa tekstissä. Useamman kerran tämä puhetapa esiintyi kuitenkin Käsikirjassa työntekijälle. Perhesurmaselvityksen tekstissä tämä puhetapa esiintyi vain kolmesti.

Molemmissa aineistossa oli mukana tekstikohtia, jotka lukeutuivat Väkiältä tekijän ongelmana –diskurssiin ja saivat neutraalin sävyn suhteessa sosiaaliviranomaisen työskentelyyn. Näissä lausahduksissa todettiin perheissä olevan väkivaltaa ja väkivallan käytön säilyvän vain ja ainoastaan sen käyttäjän ongelmana. Lausahduksissa ei otettu kantaa siihen, millä tavoin ja kenen toimesta tämä väkivallan käyttö tulisi ottaa huomioon. Näissä sosiaaliviranomaisten työn kannalta neutraaleiksi tulkituissa tekstikohdissa ei puhuttu ollenkaan työntekijöistä tai viranomaisista. Tekstikohdat eivät siis sisällä minkäänlaista kannanottoa erityisesti juuri sosiaaliviranomaisten työstä.

”Perheillä oli monentyyppisiä ongelmia sekä vanhempien henkilökohtaisessa elämässä että lasten kasvatuksessa.” (A1)

”Vahingon aiheuttaa aina väkivallan käyttäjä, ja hän on ainoa vastuullinen.” (A2)

”Väkiältä on henkilökohtainen ongelma, jossa vastuu on aina sitä käyttävällä.” (A2)

”Väkiältä on aina henkilökohtainen valinta.” (A2)

”Vaikka joku ei tunnista itsellään olevan ongelmaa, se ei poista hänen vastuutaan omista teoistaan ja sanoistaan.” (A2)

”Riippumatta taustavaikuttajista, tekijä on aina vastuussa väkivallasta.” (A2)

Sosiaalityöntekijän työn kannalta negatiiviseksi sävyttyneissä puhetavoissa tulee rivien välistä esiin, että väkivallantekijää ei ole pysäytetty. Näitä negatiivisiksi luonnehdittavia Väkivalta tekijän ongelmana –diskurssiin lukeutuvia tekstikohtia löytyi aineistosta kaksi. Niistä molemmat olivat Piispan ym. kirjoittamassa aineistossa yksi (A1). Näissä tekstikatkelmissa todetaan, että *lastensuojelun viranomaisten* tulee vastata asianmukaiseen hoitoon ohjaamisesta ja toisaalta *väkivaltaiset, surmaa ennakoivat merkit olivat tiedossa ja omaiset* olivat yrittäneet ohjata tekijää avunpiiriin. Näin ollen katkelmia ei voi enää nimittää sosiaalityöntekijän työn kannalta neutraaleiksi, vaan sävy on tulkittavissa enemmänkin syyttäväksi ja työskentelyn puutteita osoittavaksi.

”...lastensuojelusta vastaavien viranomaisten tulee varmistaa, että avohuollossa tunnistetaan kotonaan väkivaltaa kokeneet lapset ja nuoret, ja että väkivallan tekijät ohjataan asianmukaiseen hoitoon.” (A1)

”Lähestulkoon jokaisessa tapauksessa tekijä on antanut viitteitä tai suoraan kertonut aikomuksistaan etukäteen. Joissakin tapauksissa omaiset ovat yrittäneet ohjata tai ohjanneet tekijän avun piiriin.” (A1)

Sosiaalityöntekijän, tai yleisemmin sosiaaliviranomaisen, työskentelyn kannalta positiivisiksi lausahduksiksi on luettava ne tekstikohdat, joissa *työntekijä* ottaa kantaa väkivallantekijän vastuuseen asettamiseksi. Väkivalta on *tekijän ongelma* ja siitä ei ole kukaan muu vastuussa kuin tekijä itse. Tekijöiden, teksteissä poikkeuksetta miesten, *ohjaaminen avun piiriin ja heidän tekojensa nimeäminen rikoksiksi*, muodostuivat myös työntekijöiden tehtäviksi. Huhtalon ym. kirjoittamassa Käsikirja työntekijälle –aineistossa (A2) nostetaan vielä erikseen esiin se, ettei väkivaltatyötä tekevä työntekijä saa ottaa teoista syytä niskoilleen. Tällä viitattiin aineistossa siihen, että väkivallasta keskustelu tekijän kanssa saattaa toisinaan vaikeuttaa uhrin asemaa kotona.

”Väkivallan käytön nimeäminen rikokseksi on selvä signaali ja kannanotto myös väkivallan uhreille ja todistajille. Silloin he tietävät, kuka kantaa vastuun ja syyllisyyden väkivallasta.” (A2)

”Viranomaisen vastuuttava lähestymistapa sisältää selkeäsanaisesti kannanoton rikokseen. Huomio kiinnitetään tällöin yksittäisten tilanteiden vastuukysymyksiin.” (A2)

”Kuten väkivallan uhriksi joutunut ei ole vastuussa tekijän väkivallasta, myöskään työntekijä ei voi olla samassa asemassa. Ratkaisun väkivaltaisista toimista tekee aina väkivallan käyttäjä itse.” (A2)

4.4.2 Väkivallan selittelytavat

Väkivallan selittelytavat –diskurssi sisälsi sosiaalityöntekijän työn kannalta positiivisiksi kuvautuvia tekstikohtia. Näissä perheväkivallan parissa työskentelevät puuttuvat väkivallankäyttäjän sepittämiin väkivallankäytön oikeutuksiin ja saattavat tekijän vastuuseen väkivallasta.

”Väkivallan olemassa olevat oikeutukset pitävät yllä väkivallan kierrettä. Kun väkivallan oikeutuksiin puututaan, tekijän oma prosessi muuttaa käyttäytymistään helpottuu. Se asettaa tekijän tilanteeseen, jossa kyseenalaistetaan hänen tapansa toimia. Oikeutusten kyseenalaistaminen ja niiden vahingollisuuden konkreettinen osoittaminen voivat aloittaa prosessin, jossa uusien toimimis- ja suhtautumistapojen vakava harkinta tulee väistämättömäksi.” (A2)

”Vastuuttava lähestymistapa tarkoittaa tässä yhteydessä väkivallan käytön selitysten ja taustatekijöiden kumoamista väkivallan oikeuttajina”. (A2)

Sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta neutraaleissa puhetavoissa pyrittiin kuvailemaan perhesurmien sekä perheväkivallan taustalla vaikuttavia asioita. Näissä kuvauksissa ei suoranaisesti tuotu esiin, kenen näihin asioihin pitäisi puuttua. Väkivallan selittelytapojen tarkoituksena näissä teksteissä on tunnusmerkkien tai tyyppillisten piirteiden kuvaaminen. Neutraalit puhetavat jakautuivat tekstiaineistoissa vielä kahtia. Alla on esitetty katkelmia niistä neutraaleista puhetavoista, joissa väkivallanteon selityksiä esitetään väkivallan tekijän näkökulmasta käsin. Selitysten esittäjät ovat kuitenkin työntekijöitä, jotka ovat työssään havainneet tietyt toistuvat selittelytavat.

”Perhesurmatapausten taustalla olevista tekijöistä erottautuivat taloudelliset vaikeudet ja parisuhteen ongelmat sekä eroaiheet.” (A1)

”Taustoista on havaittavissa kaksi yleistä piirrettä, jotka luonnehtivat teon motiivina. Ensimmäisessä pari oli eroamassa tai toinen puoliso oli uhannut erolla ja tekijä surmasi lapset kostoksi. Erotilanteisiin ja parisuhteen ongelmiin liittyi hyvin vahvasti tekijän mustasukkaisuus kumppaniaan kohtaan. Toisessa teon taustalla oli vanhemman vakavat mielenterveyden ongelmat tai pitkäkestoinen masennus.”(A1)

”Ulospäin myönteisiltä näyttävät vaikutukset tekevät väkivallan käytön mielekkääksi ja oikeuttavat suoraan väkivallan käytön. Tarvitaan siis sopivasti oikeutuksia ja mielekkyyttä sekä ympäristön hyväksyntää. Normalisoituneen väkivallan alku on tässä.” (A2)

”Väkivallan tiedostetut oikeutukset ovat merkki siitä, että vallan väärinkäytöllä on tietoinen motiivi. Väkivaltatilanteet eivät ole tyhjistä ilmestyneitä kaoottisia tapahtumia vaan harkittuja toimintamalleja.” (A2)

”Väkivaltaa käyttävän on luonnollisesti vaikeaa tunnistaa ongelman olevan omassa itsessään. Syitä omaan käyttäytymiseen haetaan yleensä muista ihmisistä tai alkoholista.” (A2)

”Tekijä kokee väkivallan tulevan itseensä jostain ulkoapäin tai vetoaa päihteisiin, tekijä kokee että väkivalta voi joissain muodoissa kuulua osaksi normaalia arkea. Tekijä vetoaa väkivaltakokemuksiinsa lapsuudessa, se oikeuttaa hänet käyttäytymään samoin kuin omat vanhemmat.” (A2)

”Tekijä ei tunnista oman väkivallan vaikutuksia ympäristössään tai hän kokee väkivallasta olevan hyötyä väkivallan uhreille.” (A2)

4.4.3 Väkivaltaan puuttuminen

Sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta neutraaleissa puhetavoissa käsiteltiin väkivallan puheeksiottamista sekä tarvetta puuttua nykyistä jämäkämmin uhkaaviin väkivaltatilanteisiin. Nämä Väkivaltaan puuttuminen –diskurssin puhetavat muodostuivat kuitenkin sosiaalityöntekijän työn kannalta neutraaleiksi, koska jämäkämpää puuttumista odotettiin väkivaltaa kokeneen perheen lähipiiriltä. Lisäksi tekstikatkelmissa kannettiin huolta työntekijöiden riittävästä tuesta työyhteisössään sekä pohdittiin lastenvalvojien asemaa väkivallan puheeksiottamisessa.

”Lastenvalvojilla ei ole olemassa yleistä toimintamallia väkivallan puheeksi ottamisesta. Lastenvalvojan työssä väkivallan puheeksi ottaminen on erityisen haastava, koska vanhemmat ovat neuvottelutilanteessa yhtä aikaa läsnä.” (A1)

”Pelkän aseellisen väkivaltaisen teon uhkaamisen havaitseminen ei riitä, vaan tilanteisiin pitäisi puuttua nykyistä tehokkaammin.” (A1)

”Lähipiirin tulisi myös uskaltaa kertoa huolestaan viranomaisille tekemällä lastensuojeluilmoituksen tai ilmoituksen poliisille.” (A1)

”Auttamistyössä väkivaltaan puuttumiseen tulee siis panostaa ja työntekijöitä pitää tukea, jotta he jaksaisivat. Työntekoon ja työntekijään liittyvät vastuukysymykset ja rajat vaikuttavat siihen, kuinka kykeneviä tunnemme olevamme väkivaltaan puuttumisessa.” (A2)

Sosiaalityöntekijän työ kannalta negatiivisiksi luonnehdittavissa Väkivaltaan puuttuminen – diskurssin puhetavoissa puhuttiin työntekijän kyvyttömyydestä perheväkivallan kohtaamiseen ja väkivaltaan puuttumiseen. Silti näissäkin tekstikatkelmissa korostui enemmän huoli työntekijöiden jaksamisesta ja riittävästä taidoista kohdata väkivaltaa kokeneita perheitä. Negatiivisiksi luonnehdituissa tekstikatkelmissa ei Väkivaltaan puuttuminen –diskurssin kohdalla ollut tulkittavissa työntekijöiden syyllistämistä, vaan enemmänkin huoli näiden kyvystä selviytyä vaativassa työssä.

”Tiedon merkitys ylikorostuu myös työntekijän ollessa kyvytön tekemään konkreettisia toimia asiaan puuttumisessa. Lisäkoulutuksen tarve voikin kertoa juuri väkivallan kohtaamisen vaikeudesta. Väkivallan tunnistamiseen tarvitaan tietoa siitä, miten väkivalta vaikuttaa ihmisiin.”(A2)

”Työntekijän on joskus vaikea puuttua ongelmaan, jossa hän ei itse näe olevan omalle työlleen merkitystä. Väkivaltaan puuttumiseen tarvitaan koko työyhteisön ja esimiestason tuki. Tuen ja ohjauksen puuttuminen puuduttaa työntekijät, jotka ovat jatkuvasti asiakkaiden kokemusten vaikutuspiirissä.” (A2)

”Väkivallan tunnistamisongelmaan kuuluu se, että kiinnitämme huomiota asiakkaissamme meitä itseämme häiritseviin asioihin. Niiden taakse katsomiseen tarvitaan vain kyky kysyä väkivallasta suoraan. Auttamis- ja tukipalveluja tarjoaville sen pitäisi jossain määrin kuulua aina.” (A2)

Sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta myönteisissä Väkivaltaan puuttuminen –diskurssin puhetavoissa työntekijät toimivat aktiivisesti väkivalta-asioiden puheeksi ottajina ja väkivallaisen toiminnan katkaisijoina. Väkivalta näyttäytyi työntekijöiden työssä asiana, johon puuttuminen oli ensisijaisen tärkeää, väkivallan käyttö kyseenalaistettiin ja väkivallan kohteeksi joutuneita naisia ja lapsia tuettiin.

”Perheväkivaltaan puuttuminen tarkoittaa käytännössä väkivallan kyseenalaistamista.”(A2)

”Mikään laki ei estä väkivaltaan puuttumista. Lastensuojelulaki erityisesti velvoittaa toimimaan aina silloin, kun lapsen ympäristössä on kasvua ja kehitystä vaarantavia asioita tai niistä on edes epäily. Väkivallan tunnistamisen ja kohtaamisen ensimmäinen hetki on tärkeä. Silloin vaikutetaan siihen, päätyykö asiakas tielle, jossa hänellä on mahdollisuus päästä irti väkivallan ja pelon taakasta.” (A2)

4.4.4 Perheväkivalta on aina vakava rikos

Perheväkivalta on aina vakava rikos -diskurssi tuli esiin aineistossa kaksi (A2). Tietysti kaiken kaikkiaan koko tämän tutkielman aineisto käsittelee vakavaa perheensisäistä väkivaltaa, mutta tämä väkivalta näyttäytyy aineistossa yksi (A1) itsestään selvästi vakavana rikoksena. Näin ollen ”vakava rikos” – puhetapaa ei kirjoiteta esiin monessakaan aineiston yksi kohdassa. Kuitenkin alla olevista tähän diskurssiin kuuluvista aineistokatkelmista käy ilmi, että sosiaalityöntekijän työn kannalta ei ole yhdentekevää, että väkivaltatyössä tuodaan vahvasti esiin perheväkivallan rikollinen luonne.

”Käsitys siitä, että väkivalta on ihmisen normaalia toimintaa ja kotona tehty väkivalta on kodin sisäinen asia, on virheellinen. Väkivalta on rikos, eikä sen vakavuutta vähennä se, että uhri ja tekijä tuntevat toisensa, pikemminkin päinvastoin.” (A2)

”Auttaja voi antaa viestin toivosta tuomitsemalla teot, ei ihmistä.”(A2)

”Väkivallan käyttö puolisoa tai lapsia kohtaan on aina rikos.” (A2)

”Kerro myös, että väkivalta ei kuulu kotiin eikä parisuhteeseen. Asiakkaan on hyvä kuulla, että se ei ole tunteiden ilmaisua, vaan vallan väärinkäyttöä, jolla alistetaan muita.” (A2)

Kaikki tähän Väkivalta on aina vakava rikos –diskurssiin liittyvät puhutavat muodostuvat sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta myönteisiksi ilmaisuiksi. Tekstikatkelmissa työntekijän tehtävä on selkeästi viestittää, ettei perheen sisällä tule sietää minkäänlaista väkivaltaa. Sosiaalityötä tekevät näyttävät aktiivisina toimijoina, joiden työn kautta väkivalta perheessä ja parisuhteessa voidaan saada loppumaan.

4.4.5 Väkivaltainen käytös oli ollut tiedossa

Tämän puhettavan osalta sosiaalityöntekijöiden viranomaisasema vaikuttaa olevan melko vahva. Kaikki tähän Väkivaltainen käytös oli ollut tiedossa –diskurssiin liittyvät tekstikatkelmat olivat aineistossa yksi (A1). Tämä on ymmärrettävää, sillä Huhtalon ym. kirjoittama Käsikirja työntekijälle (A2) käsittelee perheväkivallan parissa työskentelevien työntekijöiden työtä eli aineiston kaksi tekstissä tehdään jo väkivallan lopettamiseen tähtäävää työtä perheiden parissa. Niinpä aineistossa kaksi ei keskitytä siihen, miten väkivaltaa kokeneet henkilöt ovat päätyneet sosiaalityön asiakkaiksi.

Osa Väkivaltainen käytös oli ollut tiedossa –diskurssiin sisältyvistä tekstikatkelmista muotoutuu kuitenkin sosiaalityöntekijän työn näkökulmasta neutraaleiksi. Katkelmissa tuodaan esiin väkivallalla uhkailu, mutta uhkailu ei ole ollut sellaista, että sosiaalityöntekijällä olisi ollut asemansa puolesta keinoja puuttua siihen. Ainoastaan lähipiirin uhkailu olisi voinut johtaa toimenpiteisiin, jos se on tuotu sosiaaliviranomaisten tietoon.

”Perhesurmissa ilmeni muita luokkia enemmän väkivallan käyttämistä ja väkivaltaisella teolla uhkailua itseä tai lähipiiriä kohtaan. Puolet heistä oli uhannut itsemurhalla ennen tekoa.” (A1)

”Lähes kaikki tekijät olivat miettineet tekoa pitempään ja heidän käyttäytymisessään oli havaittavissa merkkejä, jotka viittasivat surmaan, esimerkiksi tekijä oli esitellyt ammuksia, etsinyt tietoa perhesurmista internetistä tai jättänyt itsemurhaviestejä näkyville.” (A1)

Sosiaalityöntekijän työn kannalta yksiselitteisen negatiiviseksi puhetavoiksi muotoutuvissa tekstikatkelmissa kerrotaan perhesurman tekijöiden aiemmasta väkivaltaisesta käyttäytymisestä sekä aiemmista kontakteista viranomaisiin. Muutamassa katkelmassa syytöksiksi luonnehdittavia puhetapoja pehmennetään kuitenkin toteamalla, ettei ongelmien vakavuutta ymmärretty tai väkivallan riskiä ei osata tunnistaa. Sosiaalityöntekijän työn kannalta puhettavat muotoutuvat kuitenkin negatiivisiksi, sillä etenkin lapsiin kohdistunut väkivalta on asia, johon olisi pitänyt puuttua.

”Tekijät olivat myös käyttäneet väkivaltaa kumppaniaan tai lapsiaan kohtaan (71 %). Kuitenkaan kaikki tapaukset eivät olleet tulleet poliisin tietoon...” (A1)

”(Oman lapsen surman tekijöillä) Kontakteja viranomaisiin ja muihin auttaviin tahoihin oli kaikissa tapauksissa. Lähes kaikkien perheiden ongelmat ovat olleet jonkun viranomaisen tiedossa, vaikka niiden todellista syytä ja vakavuutta ei ole ehkä tiedetty.” (A1)

”Henkilöön itseensä tai perheeseen kohdistuvaa väkivallan riskiä tai sen uhkaa ei tiedosteta..” (A1)

”Useissa surmatapauksissa tekijä oli uhkaillut teolla ennen surmaa ja tämä oli myös viranomaisten tiedossa muutamassa tapauksessa. Väkivallan uhkaan ei oltu puututtu niissäkään tilanteissa, missä asiakas on tuonut sen esiin viranomaisille.” (A1)

”Lastensuojelun työntekijällä puolestaan on velvollisuus ilmoittaa väkivalta- ja hyväksikäyttöepäilyistä poliisille.” (A1)

”Tämä (väkivallan) riski pitäisi tunnistaa ja viranomaisten pitäisi kartoittaa eroa suunnittelevilta pariskunnilta tai parisuhteen ongelmien vuoksi apua hakevilta, onko parisuhteessa väkivaltaa ja millaista se on.” (A1)

4.4.6 Uhkailu/teko ei ollut riittävän vakava

Aineistossa yksi (A1) esiin tulleet Uhkailu/teko ei ollut riittävän vakava –diskurssiin lukeutuvat puhutavat näyttäytyivät sosiaalityöntekijän työn kannalta negatiivisina ilmaisuina. Vaikka näissä ilmaisuissa ei nimetä viranomaisia tai yksilöidä tarkemmin tahoa, kenelle uhkailu ja perheen ongelmat on kerrottu, niin perheen jäsenten turvallisuuden edistäminen on kuitenkin lain perusteella sosiaalityön kenttään kuuluva tehtävä. Lisäksi väkivallasta ja uhkailusta puhutaan nimenomaan perheeseen kohdistuvana, jolloin ainakin lapsiperheiden osalta väkivaltaan olisi pitänyt lastensuojelun toimesta puuttua. Tietysti on olemassa myös se mahdollisuus, että uhkaukset ja väkivallan tietoonsa saanut muu viranomainen on laiminlyönyt ilmoitusvelvollisuutensa lastensuojeluun.

”..osa surmista olisi ollut ehkäistävissä, jos viranomaisten ja lähipiirin tietoon tulleet tekijöiden itsetuhoiset ajatukset ja uhkailu olisi otettu riittävän vakavasti ja perheen ongelmiin olisi tartuttu ajoissa.” (A1)

”Osassa tapauksista väkivalta oli tullut selvästi esiin, kaikissa ei, mutta silloinkin kun se oli tullut esiin, sitä ei ollut otettu riittävän vakavasti.” (A1)

Uhkailu/teko ei ollut riittävän vakava –diskurssiin sisältyi myös sosiaalityöntekijän työn kannalta myönteisiksi kuvautuvia puhetapoja. Näissä tekstikatkelmissa perheväkivaltaa

kokeneiden parissa työskentelevä työntekijä on se, joka korostaa väkivallan vakavuutta ja ottaa vakavasti uhrien kokemukset.

”Erityisen alttiita uhrit, tekijät ja väkivallan todistajat ovat asian vähättelylle. Eräs avunhakemisen esteeksi nouseva ajatus on, ettei asiakas koe ongelmansa olevan tarpeeksi vakava. Työntekijän on osoitettava viesteillään asian vakavuus ja saatava myös asiakas tietoiseksi tästä.” (A2)

4.4.7 Tekijä käyttänyt mielenterveyspalveluja

Kaikki tähän diskurssiin sisältyvät tutkimusaineiston tekstikatkelmat kuuluvat aineistoon 1 (A1). Osa näistä Tekijä käyttänyt mielenterveyspalveluja –diskurssiin sisältyvistä puhetavoista muotoutuu sosiaalityöntekijän työn kannalta neutraaleiksi. Näissä puhetavoissa todetaan perhesurmaan tai muuhun oman lapsen surmaan syyllistyneiden käyttäneen mielenterveyspalveluja, mutta sosiaalityöntekijä ei voi puuttua tällaisen perheen tilanteeseen, jos sosiaalitoimeen ei ole tullut asiasta mitään tietoa. Tieto olisi voinut saavuttaa sosiaalitoimen, jos jokin viranomainen tai terveydenhuollon ammattihenkilö olisi ilmoittanut lastensuojelutarpeen selvitykselle olevan aiheita.

”Perhesurmien tekijöistä monet kärsivät mielenterveyden ongelmista. Hiukan yli puolessa perhesurmatapauksissa tekijä oli käyttänyt mielenterveyspalveluita tekoa edeltäneen vuoden aikana.” (A1)

”Surman tekijöillä mielenterveyden ongelmat olivat varsin yleisiä. Hiukan yli puolessa muista oman lapsen surmista löytyi kontakti mielenterveyspalveluihin tekoa edeltäneeltä vuodelta.” (A1)

”Tukitoimia tulee kuitenkin tarjota jatkossakin perheille, joilla on mielenterveyden ongelmia tai ongelmia vanhemmuudessa, sillä ne tarjoavat positiivisen viranomaisten väliintulon perheen auttamiseksi ja perheen tilanteen tarkkailemiseksi.” (A1)

Tekijä käyttänyt mielenterveyspalveluja –diskurssiin sisältyi myös sellaisia puhetapoja, jotka on tulkittava sosiaalityöntekijän työn kannalta negatiivisiksi. Näissä puhetavoissa tuodaan esiin, ettei Lastensuojelulain kohdan 417/2007 10§ mukaista selvitystä lapsen hoidon ja tuen tarpeesta ole tehty. Selvitys pitää tehdä, kun aikuisen kyky huolehtia vastuullaan olevasta lapsesta arvioidaan heikentyneeksi.

”Aineistosta nousee esiin epäkohtia, jotka liittyvät lasten tuen ja suojelun tarpeen huomioimiseen aikuisille suunnatuissa palveluissa. Puutteita näyttää olevan erityisesti lasten huomioimisessa aikuisille suunnatuissa mielenterveyspalveluissa.” (A1)

”Käytettävissä olevan aineiston pohjalta näyttää siltä, että vanhempien kykyä huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta ei arvioida siinä yhteydessä kun vanhempi tai vanhemmat yhdessä hakevat apua henkilökohtaisten tai parisuhdeongelmien ratkomiseen.” (A1)

4.4.8 Ennaltaehkäisy ja turvasuunnitelmat

Sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta neutraalin merkityksen saaneissa Ennaltaehkäisy ja turvasuunnitelmat –diskurssiin kuuluvissa aineistokatkelmassa käsiteltiin väkivallan uusiutumisen arviointia, surman tekijöiden tavoittamista ennen tekoa sekä omaisten tiedon välittymistä viranomaisille henkirikosten estämiseksi. Näissä kuitenkin sosiaalityöntekijän työskentelymahdollisuudet ovat lähes olemattomat, jos väkivallantekijästä ei tule mitään kautta tietoa millekään viranomaiselle. Sosiaalityöntekijän tehtävänä olisi lain perusteella perheen ongelmien selvittely ja tarpeellisen avun tarjoaminen. Tämä tehtävä muodostuu kuitenkin mahdottomaksi, jos apua tarvitsevasta asiakkaasta ei ole tietoa sosiaalitoimessa.

”Vastasyntyneen surmien tekijät olivat harvoin olleet yhteydessä poliisiin tai sosiaali- ja terveydenhuoltoon lukuun ottamatta normaaleja terveyspalveluiden käyttöä. Vastasyntyneen surmien tekijöiden tavoittaminen ennen surmaa on haasteellista, kun kontakteja viranomaisiin ja muihin auttajatahoihin on vähän.” (A1)

”Tunnistamisen lisäksi on ensiarvoisen tärkeää myös arvioida väkivallan uusiutumisen riski ja vakavuus, ja tarvittaessa ryhtyä turvatoimenpiteisiin.” (A1)

”Haasteena on omaisten tiedon saaminen viranomaisten käyttöön, jotta voitaisiin vaikuttaa henkirikosten estämiseen.” (A1)

”Väkivallan riskiä tulisi arvioida systemaattisesti viranomaisten toiminnassa samaan tapaan kuin arvioidaan itsemurhariskiä. Koska viranomaiset ja ammattiauttajat eivät ole tunnistaneet kohonnutta riskiä, he eivät ole ryhtyneet aktiivisiin toimenpiteisiin perheen turvaamiseksi.” (A1)

Sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta myönteisiksi kuvautuvissa Ennaltaehkäisy ja turvasuunnitelmat –diskurssin puhetavoissa väkivaltaa kokeneiden perheiden parissa työskentelevät työntekijät olivat aktiivisessa roolissa väkivallan katkaisemisessa. Työntekijät

huomioivat kohonneen turvallisuusriskin väkivaltatyöskentelyn yhteydessä ja ennaltaehkäisivät väkivallantekoja konkreettisten turvasuunnitelmien tekemisellä.

”Lastensuojelun toiminta on keskeistä arvioitaessa, miten ennaltaehkäistä tai puuttua lapsiin kohdistuviin henkirikoksiin.” (A1)

”Väkivallan ilmitulo voi olla väkivallan uhreille vakava turvallisuusriski. Riski on minimoitaessa silloin, jos tekijä saadaan kotoa pois. Valitettavasti usein väkivallan uhri ja todistajan asemassa olevat lapset joutuvat kuitenkin etsimään turvaa kodin ulkopuolelta.” (A2)

”Asian käsittelyä tekijän kanssa helpottaa huomattavasti, mikäli muun perheen turvallisuudesta on huolehdittu jo ennakolta. Käytännössä tämä tarkoittaa lähinnä, että tekijä on vapaaehtoisesti pois kotiympäristöstä ja että hän on sitoutunut turvaamaan kotona olevien turvallisuuden, tai että muu perhe on väliaikaisesti esimerkiksi tuttavien luona tai turvakodissa.” (A2)

4.4.9 Väkivallan tunnistaminen

Sosiaalityöntekijöiden työskentelyn kannalta neutraaleiksi muodostuvissa Väkivallan tunnistaminen –diskurssiin lukeutuvissa tekstikatkelmissa korostetaan väkivallan tunnistamisen tärkeyttä. Näissä puhetavoissa tulee toisaalta rivien välistä esiin, että väkivallan tunnistamistyö on kirjoittajien mukaan huonompaa kuin sen pitäisi olla. Ilmaisut eivät kuitenkaan ole syyllistäviä, vaan kehottavat toimimaan väkivallan tunnistamisessa entistä huolellisemmin.

”Vaikka viranomaisten tietoisuus väkivallan tunnistamisesta ja puuttumisesta on lisääntynyt vuodesta 2003 erilaisten koulutusten ja toimenpideohjeistusten kautta, systemaattinen väkivallan tai väkivallan uhan kartoittaminen on vielä vähäistä.” (A1)

”..lastensuojelusta vastaavien viranomaisten tulee varmistaa, että avohuollossa tunnistetaan kotonaan väkivaltaa kokeneet lapset ja nuoret..” (A1)

Väkivallan tunnistaminen –diskurssiin lukeutuviissa, sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta myönteisiksi muodostuvissa aineistokatkelmassa kerrotaan miten sitä väkivaltaa tunnistetaan. Väkivaltaa kokeneiden parissa työskentelevät työntekijät näyttävät näissä puhetoissa aktiivisina toimijoina, jotka nostavat esiin väkivaltaan liittyviä keskusteluja. Väkiualta myös osataan tunnistaa siinä määrin, että työn tekijät pystyvät nimeämään ja tunnistamaan sen eri muodot asiakkaansa kertomuksesta.

”Aloita viimeisimmästä väkivaltilanteesta. Pyydä asiakastasi kertomaan mitä silloin tapahtui ja mistä kaikki alkoi? Selvitä, onko väkivallan käyttäjä rajoittanut muuten hänen elämänsä ja kontrolloinut tekemisiä.” (A2)

5 TULOSTEN POHDINTA SIOITETTUNA AIKAISEMPIIN TUTKIMUKSIIN

Sosiaalityöntekijän viranomaisasema perheen sisäisten väkivallanteiden ja henkirikosten ilmenemisen yhteydessä määritetty laista käsin. Tässä pro gradu –tutkielmassa käytin tausta-aineistona lakitekstejä, (katso liitteet 1 ja 2) joiden pohjalta muodostin kuvaa sosiaalityöntekijän viranomaisasemasta perheväkivaltaan liittyvissä tapauksissa. Tarkastelin tutkielmassani sellaisia sosiaalityöntekijän viranomaisasemaa ilmentäviä lakikohtia, jotka mahdollistavat sosiaalityöntekijän konkreettisen toimimisen väkivaltaan puuttumiseksi. Tästä syystä en ottanut tarkasteluun mukaan esimerkiksi niitä lakikohtia, jotka kertovat sosiaalityöntekijän ilmoitusvelvollisuudesta edelleen poliisille. Toisaalta taas tausta-aineistoon sisältyy lakikohta, jossa sosiaalityöntekijä on velvoitettu toimimaan lastensuojelutarpeen selvittämiseksi muilta viranomaisilta saamansa tiedon perusteella. Valikoin analyysini tausta-aineistoksi siis sellaiset lakikohdat, joissa sosiaalityöntekijä itse on aktiivinen toimija saadessaan tietää perheessä olevasta väkivallan uhasta. Perhesurmat ja perheensisäiset henkirikokset sisältyvät tähän väkivallan uhkaan, sillä jonkun perheenjäsenen hengen vaatinut teko tulkitaan tässä tutkielmassa äärimmäiseksi väkivallan muodoksi.

Kyseisten sosiaalihuoltolain, lastensuojelulain ja päihdehuoltolain kohtien (katso liite 2) perusteella voidaan todeta, että lain puitteissa sosiaalityöntekijän viranomaisasemasta tehtävät toimet perheväkivallan ja perheensisäisten henkirikosten estämiseksi ovat melko rajalliset. Sosiaalityöntekijä voi lastensuojelulain perusteella tehdä lastensuojelutarpeen selvityksen, joka voi johtaa siihen, että lapset muuttavat perheestä pois. Perheen aikuisten elämään sosiaalityöntekijä voi pakolla puuttua vain päihdehuoltolain perusteella. Silloinkin päihdeiden käyttö tulee olla syynä väkivaltaiseen käytökseen ja väkivallankäyttäjää saadaan pois perheestä enintään viiden vuorokauden ajaksi. Kaikki muu lain sosiaalityöntekijälle mahdollistama toiminta perustuu siihen, että perhe suostuu vapaaehtoisesti heille tarjottuun apuun ja tukitoimiin.

Tämän tutkielman tehtävänä oli myös selvittää, minkälaisia sosiaalityöntekijän työhön liittyviä diskursseja löydän aineistoksi valituista yhdestä käsikirjasta ja yhdestä selvityksestä. Keräämäni aineiston kannalta hieman ongelmalliseksi muodostui se, että kaikissa teksteissä ei suoraan puhuta nimikkeellä sosiaalityöntekijä, vaan teksteissä puhutaan yleisesti työntekijöistä tai vaikkapa perheen parissa työskentelevistä viranomaisista. Kuitenkin nämä tekstiaineistojen henkilöt työskentelevät esimerkiksi turvakotien tapaisessa ympäristössä.

Lisäksi teksteissä ei suoraan esiinny sanapareja ”sosiaalityöntekijä” ja ”viranomainen”, mutta asiayhteydestä on pääteltävissä, että puhutaan sosiaalityöstä viranomaistyönä.

Seuraavaksi kokoan vielä yhteen koko aineiston nimetyt diskurssit ja käsittelem ne jaoteltuina sosiaalityöntekijän työn kannalta negatiivisiin, positiivisiin ja neutraaleihin puhetapoihin. Näin pyrin vielä muodostamaan analysoidun tekstiaineiston pohjalta jonkinlaista kokonaiskuvaa sosiaalityöntekijän työstä perheväkivaltaa kokeneiden henkilöiden parissa. Kokonaiskuva on tietysti rajoittunut muotoutumaan niiden kahden valmiin tekstiaineiston pohjalta, jotka ovat valikoituneet tämän tutkielman aineistoksi.

Sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta negatiivisiksi muotoutuviissa puhetavoissa muodostetaan kuvaa viranomaisista, jotka eivät puutu asioihin. Tekstiaineiston katkelmissa puhutaan suurimmaksi osaksi yleisluontoisesti viranomaisista tai työntekijöistä. Alkuperäisen lähdeaineiston materiaalista suurin osa näistä työntekijä tai viranomainen –nimikkeistä yhdistyy vähintäänkin ”sosiaaliviranomainen” nimikkeeseen. Toisaalta taas tulkintakehikon lakikohdat tuovat joka tapauksessa sosiaalityöntekijän työn osaksi tätä viranomaisen työtä, esimerkiksi niin, että väkivallan vuoksi pitäisi tehdä lastensuojelutarpeen selvitys. Negatiivisissa puhetavoissa tuodaan voimakkaasti esiin viranomaisyhteistyön puutteet, jotka näkyvät katkelmissa vastuun siirtämisenä toiselle taholle, lastensuojeluilmoitusten tekemättä jättämisenä sekä tiedon juuttumisena. Kaiken kaikkiaan negatiivisiksi luonnehdituissa puhetavoissa piirtyy kuva viranomaisista, jotka toimivat jotenkin vetelästi, tekevät vain välttämättömät toimenpiteet eivätkä itsenäisesti tartu perheiden ongelmiin. Nämä kuvaukset koskevat tekstikatkelmissa myös muita viranomaisia kuin sosiaaliviranomaisia, sillä tiedonkulun ongelmat ja vastuun siirtäminen liittävät kaikki perheen parissa työskentelevät viranomaiset samaan ketjuun.

Tekstiaineistojen subjektipositiot huomioiden näitä negatiivisia puhetapoja oli kirjoitettu selvästi eniten ulkoisen, yläpuolella olevan asiantuntijan subjektipositioista. Vain viisi kaiken kaikkiaan kahdestakymmenestäseitsemästä (27) negatiivisiksi tulkituista puhetavoista oli kirjoitettu sisäisen asiantuntijan positioista.

Sosiaalityöntekijän työn kannalta positiivisiksi muodostuneissa puhetavoissa väkivaltaa kokeneiden parissa työskentelevät työntekijät näyttäytyivät aktiivisina toimijoina. Työntekijät nostivat väkivallan puheeksi tapaamisissa ja tekivät selväksi, että väkivalta on rikos. Perheväkivalta nähtiin niin isona asiana, että se ongelma piti selvittää ensitilassa. Työntekijät toivat esiin väkivallantekijän vastuun ja auttoivat väkivaltaa kokeneita perheenjäseniä muun

muassa turvasuunnitelmia laatimalla. Toisinaan väkivaltaa kokeneen henkilön kanssa työskentelevä työntekijä oli se ihminen, joka sai väkivallan kohteeksi joutuneen havahtumaan siihen, että hänen kotielämänsä ei ole normaalia, vaan hän on väkivallan uhri. Väkivaltaan puuttuminen näyttäytyi työntekijöiden tehtävässä ensiarvoisen tärkeänä.

Sosiaalityöntekijän työn kannalta myönteisiksi tulkittuja ilmaisuja oli kirjoitettu kaikkiaan kuusitoista (16) kappaletta, näistä 15 kappaletta kuului aineiston kaksi teksteihin. Huhtalon ym. (2003) sisäisen asiantuntijan subjektipositiosta kirjoitetussa Käsikirjassa työntekijälle esitettiin myös muutamia kriittisiä näkemyksiä työntekijän työstä. Näitä sosiaalityöntekijän työn kannalta negatiivisiksi muodostuvia ilmauksia oli Huhtalon ym. aineistossa (aineisto 2) viisi kappaletta.

Sosiaalityöntekijän työn kannalta neutraaleiksi tulkittuja ilmaisuja oli yhteensä 28 kappaletta, joista 17 löytyi ulkoisen, yläpuolella olevan asiantuntijan subjektipositiosta kirjoitetusta Perhesurmaselvityksestä (aineisto 1). Näissä neutraaleiksi tulkituissa tekstikatkelmissa kuvattiin esimerkiksi tiedonkulkua tai sen ongelmia, mutta sosiaalityöntekijän työskentelyn kannalta näillä asioilla ei ollut merkitystä. Työntekijä ei esimerkiksi voi puuttua väkivaltaan, jos tieto väkivaltilanteesta ei koskaan edes saavuta sosiaalitoimea.

Tämän tutkielman aineistona olleissa, Käsikirjassa työntekijälle (Huhtalo ym. 2003) ja Perhesurmaselvityksessä (Piispa ym. 2012), luodaan osittain siis päinvastainen kuva sosiaalityöntekijän työstä perheväkivaltaan ja perhesurmiin liittyen. Toisaalta viranomaisten työskentelyä kuvataan tiedon välittymisen osalta tahmeaksi ja viranomaisia haluttomiksi puuttumaan asioihin. Toisaalta taas sosiaalityöntekijöiden työstä muodostuu myönteinen kuva ja viranomaistyö näyttäytyy nimenomaan aktiivisena puuttumisena väkivaltaan.

5.1 Sosiaalityöstä esitetyt puhetavat ja niiden seuraukset

Pösö (2000, 273–276) kirjoittaa auttamistyön keskusteluiden vaativan erityisen paljon työntekijältä, jonka tulee jokaisen asiakaskohtaamisen jokaisella hetkellä herkistyä kuulemaan mitä asiakas sanoo ja reagoida siihen. Samanaikaisesti työntekijän tulee kuitenkin tunnustella sitä, mikä häneltä tai asiakkaalta jää sanomatta. Ilman tukea ja tarvittavia resursseja tällaisesta auttamistehtävästä muodostuu kohtuuton sekä työntekijän että asiakkaan kannalta. Palvelujärjestelmän toimivuuden vuoksi on tärkeää, että työntekijöiden asiantuntijuutta tuetaan. Ei ole vähäpätöinen kysymys pohtia, kenellä on oikeus ja mahdollisuus puhua sekä

tulla kuulluksi. Pietikäinen ja Mäntynen (2009, 72) puolestaan toteavat, että kielenkäyttötilanne voi houkuttaa käyttämään tietynlaisia sanavalintoja. Valinnat voivat liittyä vaikkapa siihen, haluaako sanoman välittäjä esittää toiminnan aktiivisen vai passiivisen toimijuuden kautta.

Tämän pro gradu -tutkielman aineistona olleen Perhesurmaselvityksen (aineisto 1) esittämä kuva sosiaalityöntekijän työstä näyttäytyi pääosin negatiivisina tai neutraaleina sanakäänteinä. Sosiaalityöntekijän työn kannalta positiivisiksi tulkittuja tekstikatkelmia kyseisestä selvityksestä löytyi yksi. Perhesurmaselvityksen osalta huomioni kiinnittyy siihen, että se on julkaistu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivulla ja selvitys on teetetty Sisäasiainministeriön sisäisen turvallisuuden ministeriryhmän toimesta. Jokisen ym. mukaan diskurssianalyysiä tehtäessä tulee huomioida tarkasti myös se konteksti, jossa asiat esitetään. Diskursseja tuotetaan, muunnellaan ja uusinnetaan sosiaalisissa käytännöissä, joten analysoitava teksti tai toiminta tulee suhteuttaa siihen yhteyteen, jossa se on esitetty. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 29–30.) Juhila on kirjoittanut erityisesti viranomaispuheesta tutkimuskohteena. Tässä yhteydessä hän on nostanut esiin faktuaalistamisstrategiat, joilla hän tarkoittaa tapaa, jolla jokin tieto nostetaan arvoltaan niin suureksi, että kerrotusta versiosta vaikuttaa tulevan itsestään selvä ja ainoa totuus asioiden tilasta. Tyyli pitää sisällään sen, että itsestään selvänä esitettyjä asioita ei monimutkaisteta eikä ilmiselvästi vääriä tietoja vaivauduta kommentoimaan vasta-argumentein. Viranomaispuheeksi luokiteltua tekstiä tai puhetta analysoidessa tulee huomioida, että se on esitetty tietystä institutionaalisesta asemasta käsin. Näin tekstissä tai puheessa totena esitetyillä asioilla on usein myös käytännön merkitystä. (Juhila 1993, 152, 154–155.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) toimii sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon alalla tutkimus- ja kehittämislaitoksena. Sen lakisäätteisiin tehtäviin kuuluvat esimerkiksi edistää toimenpiteitä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä ongelmien vähentämiseksi. Lakisäätteisiin tehtäviin kuuluu myös seurata, tutkia, arvioida ja ohjata sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa. Lisäksi laitoksen asetuksen mukaisiin tehtäviin lukeutuu asiantuntijaviranomaisena toimiminen muun muassa sosiaalihuoltoon liittyvissä asioissa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen internet sivut, thl.fi)

Sisäministeriön toimialaan kuuluvat puolestaan poliisitoimi, rajaturvallisuus ja meripelastus, hätäkeskustoiminta, pelastustoimi, siviilikriisinhallinnan kotimaan valmiudet sekä maahanmuuttoon ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoon liittyvät asiat. Tutkimustoimintansa

päätavoitteiksi sisäasiainministeriö nimeää riittävän ja laadukkaan tiedon tuottamisen, jota hyödynnetään toiminnan kehittämisessä sekä strategisessa että muussakin päätöksenteossa. (Sisäasiainministeriön internetsivut, intermin.fi)

Tämän tutkielmani aineistossa viranomaisten työtä arvosteltiin eniten sisäasiainministeriön teettämässä, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivuilla julkaistussa Perhesurmaselvityksessä. Sisäministeriö on se taho, joka valvoo sekä poliisi- että pelastustoimea sekä hätäkeskuslaitoksen toimintaa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lakisääteisiin tehtäviin kuuluu muun muassa arvioida ja ohjata sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa, ja asetuksen mukaan toimia asiantuntijaviranomaisena sosiaalihuoltoon liittyvissä asioissa. Sosiaalityöntekijän ja muidenkin perheväkivallan tai perhesurmatapauksien kanssa työskentelevien viranomaisten näkökulmasta ei ole yhdentekevää, että voimakasta arvostelua esitetään juuri sisäministeriön tai THL:n toimesta. Perheväkivaltaa tai perhesurmatapauksia kohdanneiden ihmisten parissa työskentelevät viranomaiset tekevät vaativaa auttamistyötä, johon he varmasti tarvitsevat kaiken mahdollisen tuen. Nyt heidän työtään arvostellaan taholta, joka Suomessa käyttää hallinnonalalla korkeaa toimivaltaa. Suoninen kirjoittaa, että tarkasteltaessa kielenkäyttöä toimintana, oletuksena on, että samaa ilmiötä tai asiointilaa voidaan tehdä ymmärretyksi monin perustelluin tavoin. Tarkastelun keskipisteeseen nostetaan se, millaiset kuvaukset missäkin tilanteessa ovat ymmärrettäviä ja mitä seurauksia selityksillä kulloinkin rakennetaan. (Suoninen 1999, 18.) Diskurssien voima näyttäytyy niiden kyvyssä nimetä ja hierarkisoida, nostaa esiin tai jättää sivuun niin ihmisiä kuin ilmiöitäkin. Diskurssit liittyvät tapaamme ja keinoihimme tietää. Tämä yhdistettynä yhteiskunnallisesti paikannettavaan kielenkäyttötilanteeseen ja toimijoihin synnyttää yhteiskunnallista vaikutusvaltaa. Sitä miten maailmaa ja asioita kuvataan, kutsutaan kielen representaatioksi. Asiat voi esittää monella tapaa ja jokaisella tavalla on omat seurauksensa niin puheena olevan asian kuin asianosaistenkin kannalta. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 56.)

Sosiaaliviranomaiset ovat se taho, joka kohtaa työssään väkivallasta kärsineitä perheenjäseniä. Työskentely väkivaltaa kokeneiden parissa on vaativaa ja raskasta. Perheessään väkivaltaa kokeneet ihmiset eivät useinkaan hae itse apua. Etenkään lapset eivät aina edes ymmärrä, että heidän perheessään kokema väkivalta ei kuulu normaaliin perhe-elämään. Siksi on tärkeää, että työntekijät herkistyvät kuulemaan arasti ja vältellen esitettyjä aloitteita ja kuvauksia väkivallan kokemuksista. Perheet, joissa esiintyy väkivaltaa, elävät usein monien erilaisten ristiriitojen keskellä. Perheenjäsenet eivät jaksa ajatella avuntarvettaan eivätkä hakea aktiivisesti apua, vaikka tunnistavatkin ehkä tilanteensa kotona uhatuksi. Perheenjäsenten

suojellessa yksityisyyttään ja toisaalta työntekijöiden ollessa epävarmoja, voi kunnollisen ja auttavan yhteistyön alkuun pääseminen olla vaikeaa. (Paavilainen & Pösö 2003, 75–78.) Sosiaalityöntekijöiden ja muiden perheväkivallan ja perhesurmien parissa työskentelevien viranomaisten työn arvostelu ei ole omiaan tukemaan näiden työtä. Aineiston analyysissä nousi esiin, että viranomaisia syytettiin puuttumattomuudesta perheiden ongelmiin. Kuitenkin sosiaalityöntekijöiden osalta lainsäädäntö rajaa ammatin toimintaedellytykset perheen aikuisten auttamisessa lähinnä avun tarjoamiseen. Jos perhe kieltäytyy ottamasta apua vastaan, ainakaan perheen aikuisten hyväksi ei ole paljon tehtävissä. Eikö silloin ole kohtuutonta arvostella ainakin sosiaalityöntekijöitä siitä, että asioihin ei ole puututtu? Sisäasiainministeriön ja THL:n Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012 oli varmasti tehty rakentavassa aikomuksessa, seuraten tutkimuslaitoksen tehtävää sosiaalialan toimintojen arvioinnissa ja kehittämisessä. Tekemäni diskurssianalyysin perusteella minua kuitenkin huolestuttaa se negatiivinen kuva, joka raportista huokuu sosiaalityöntekijöiden työtä kohtaan. Tällaiset syyttävään sävyyn kirjoitetut selvitykset eivät ole omiaan lisäämään ammatin houkuttelevuutta. Hyvässä tarkoituksessa kirjoitettu selvitystyö ampuu itseään nilkkaan, jos työvoimapulasta kärsivälle alalle hakeutuu syytösten pelossa entistä vähemmän työntekijöitä.

Ei ole yhdentekevää, minkälainen kuva perheen sisäisestä väkivallasta ilmiönä tutkimustiedon perusteella välitetään. Tutkimuksien välittämä kuva nimittäin vaikuttaa osaltaan siihen, minkälaisia palvelujärjestelmiä ja auttamismuotoja tai toisaalta seuraamuksia perheessään väkivaltaa tehneille ja kokeneille muodostuu. Ilmiönä perheissä tapahtuva väkivalta on yhteiskunnallisesti ja sosiaalipoliittisesti merkittävä. (Salmi 2009,131.)

5.2 Sosiaalityön asema perheväkivaltatapauksissa

Perhesurmaselvitys herättikin jatkokeskustelua myös selvityksen tilanneessa sisäministeriössä. Näin ainakin oletan, koska kyseinen ministeriö tilasi työn pohjalta uuden jatkoselvityksen.

Tämän pro gradu tutkielman teon loppuvaiheessa julkaistiin 29.1.2014 Sisäasiainministeriön Sisäisen turvallisuuden alaan kuuluva työryhmäselvitys otsikolla Perhe- ja lapsensurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto. Tämä Sisäasiainministeriön julkaisu toimi siis jatkoselvityksenä aiemmalle Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemalle, myöskin sisäasiainministeriön teettämälle julkaisulle Selvitys perhe- ja

lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012. Mielenkiintoista on verrata sisäasiainministeriön esittämiä ratkaisuja perhesurmien ehkäisemiseksi tässä vaiheessa, kun tämän pro gradu –työn aineiston analyysi on jo valmistunut.

Sisäasiainministeriö asetti työryhmän selvittämään erityisesti viranomaisten välistä tiedonvaihtoa. Työryhmä keskittyikin lausumansa mukaan selvittämään etenkin moniviranomaisyhteistyötä ja siinä tapahtuvaa tiedonvaihtoa. Työryhmä oli perustettu etsimään vastauksia niihin viranomaisten tiedonvälityksen epäkohtiin, jotka nousivat esiin julkaisussa Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Uudella selvityksellä tähdätään edelleen perhe- ja lapsensurmien estämiseen. Työryhmä havaitsi joitakin käytännön ongelmia eri lakien soveltamisessa liittyen viranomaisten väliseen tietojen vaihtoon. Erityishuomiota ryhmä kiinnitti poliisilain tiedonsaannin säännöksiin sekä sosiaalihuollon asiakaslain ja lastensuojelulain tietojen luovuttamista koskeviin säännöksiin. Näitä pitäisi työryhmän mukaan selkiyttää nykyisestä, koska kyseisissä laeissa on osittain epäselvyyttä aiheuttavia päällekkäisyyksiä. (Saira ym. 2014, johdanto.)

Sairan ym. työryhmä tarkasteli viranomaisten välistä tietojen vaihtoa myös perheväkivaltatapauksissa, koska ryhmän käsityksen mukaan perheessä esiintyvä väkivaltakäyttäytyminen voi lisätä väkivallan käytön vakavimman muodon, perhesurman uhkaa. Perheväkivaltaa ehkäisevä toiminta tapahtuu perhekohtaisesti ja yksilötasolla, esimerkiksi kohdennettuina hyvinvointi- ja turvallisuuspalveluina. Tämä työ tapahtuu tyypillisesti sosiaalityön yhteydessä puheeksioton sekä tukipalveluihin ohjaamisen kautta. (Saira ym. 2014, 6,9.) Saira ym. käyttää moniviranomaisyhteistyö –nimitystä rinnakkain moniammatillisen yhteistyön käsitteen kanssa. Työryhmän selvityksessä sillä tarkoitetaan siis viranomaisyhteistyön muotoa, jossa työskentelyyn osallistuu useampi viranomainen. Työskentelyssä voi olla mukana myös muu toimija, kuten kirkko tai jokin järjestö. Tavoitteena yhteistyössä on koordinoida ja yhteensovittaa eri tahojen palvelutarjontaa sekä lisätä toiminnan asiantuntevuutta ja vaikuttavuutta. (Emt., 34–35.)

Sosiaalityöntekijän työn kannalta tämän jatkoselvityksen suurin anti muodostui päätelmästä, jonka työryhmä esitti sosiaalityön aseman selkiyttämiseksi perheväkivaltatapauksiin liittyen. Ensin työryhmä totesi, että heidän käsityksensä mukaan sosiaalihuolto on keskeinen toimija perheväkivallan ja perhesurmien ehkäisemisessä. Työryhmän näkemyksen mukaan perheväkivallan ehkäiseminen tulisivikin selkeästi määritellä sosiaalihuollon tehtäväksi. Tällä tarkoitetaan selvityksessä nimenomaan lakisääteistä tehtävää. Sairan ym. mukaan tällöin

sosiaalihuollolla olisi nykyisten säännösten perusteella riittävä tiedonsaantioikeus tehtäväänsä varten. (Saira ym. 2014, 43–44.)

Sisäasianministeriön teettämässä viranomaisten tiedonvaihtoa koskevassa selvityksessä tunnustetaan suoraan sosiaalityöntekijöiden merkittävä asema perheväkivaltaa koskevissa tapauksissa. Uusi selvitys painottaa erityisesti lainsäädännön merkitystä sosiaalityön tehtävien selkiyttämiseksi.

Tämän pro gradu –tutkielman aineiston analyysissä sosiaalityöntekijän työtä positiivisin sanakääntein kuvaavissa diskursseissa työntekijät näyttäytyivät aktiivisina toimijoina. Näissä tekstikatkelmissä sosiaalityöntekijät ottivat puheeksi väkivallan esiintymisen perheessä sekä toimivat aktiivisesti ongelman selvittäjinä. Toivon, että Sairan ym. esitys perheväkivallan ehkäisyn määrittämisestä sosiaalihuollon tehtäväksi tullaan huomioimaan sosiaalitoimen lainsäädäntöä käsittelevissä tahoissa. Lakisääteisten tehtävien selkiytyminen auttaisi konkreettisesti niitä väkivallasta kärsiviä perheitä, joiden tilanteesta ei välttämättä kukaan ole kantanut kokonaisvastuuta. Samalla toivon asioista päättäviä tahoja huomioimaan myös perheväkivallan hoitoon käytettävissä olevat resurssit. Valtio ei saa määrätä kunnille lisää lakisääteisiä tehtäviä ilman, että niiden hoitamiseen osoitetaan myös tarvittavat varat.

Perheväkivaltaa sosiaalityöntekijän viranomaisaseman näkökulmasta on tutkittu vähän. Suomessa perheväkivaltaan liittyvä tutkimus on painottunut sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksen piiriin. Salmi (2009) kirjoittaa, että suomalainen perheväkivallan tutkimus on painottunut naisen kokemaan ja miehen tekemään väkivaltaan. Tätä on tutkittu hänen mukaansa feministisestä paradigmasta käsin. Toisaalta perheväkivallan tutkiminen poliisin tai muiden viranomaisten tilastojen perusteella ei myöskään muodosta oikeanlaista kuvaa ilmiöstä. Tämä johtuu siitä, ettei kaikki perheväkivalta tule viranomaisten tietoon eivätkä pelkät luvut kerro ilmiön syistä. Salmi kysyykin, missä määrin Suomessa ollaan kiinnostuneita mahdollisuuksista puuttua perhe- ja parisuhdeväkivallan ongelmaan. Hän toivoo suomalaiseen perheväkivallan tutkimukseen uusia ulottuvuuksia, jotka tarjoaisivat työkaluja käytännön työn sekä poliittisen päätöksenteon tueksi. (119,126, 133.)

Tällä tutkielmallani olen pyrkinyt tuomaan esiin hieman erilaista näkökulmaa perheväkivaltaan ja perhesurmatapauksiin liittyen. Olen tutkimusaineistoni puitteissa nostanut esiin niitä vaatimuksia ja kritiikkiä, joita sosiaalityöntekijöitä kohtaan on osoitettu heidän työskennellessään väkivaltaa kokeneiden perheiden parissa. Toisaalta olen tutkielmassani

tuonut esiin niitä rajallisia mahdollisuuksia puuttua perheväkivaltaan, jotka sosiaalityöntekijälle lain puitteissa on sallittu.

Tähän loppuun haluan vielä nostaa esiin teoriaosassa käsittelemäni, pääosin Mirja Satkan (2010) kirjoitukseen tukeutuvan varhaisen puuttumisen käsitteen. Tämä varhaisen puuttumisen suuntaus oli Satkan mukaan vallalla vuosituhannen vaihteessa. Sillä pyrittiin tuomaan yhteen viranomaisten ja kolmannen sektorin toimintaa, jotta nuorten ja perheiden ongelmiin päästään ajoissa käsiksi. Minua askarruttaa kysymys, mihin tämä toimintamalli on kadonnut? Sairan ym. (2014) työryhmän selvityksessä kirjoitetaan moniviranomaisyhteistyöstä, jonka tavoitteeksi mainitaan eri viranomaisten sekä kirkon ja järjestöjen tiiviimpi yhteistyö. Yhteistyöllä Sairan työryhmä haluaisi tavoitella perheväkivaltatyöhön liittyvän palvelutarjonnan koordinoitua ja lisätä työn vaikuttavuutta. Viranomaisten yhteistyötä parannettaessa voisi olla hyödyllistä tutustua myös varhaisen puuttumisen hankkeista kirjattuihin hyviin käytäntöihin, ettei pyörää tarvitsisi keksiä kokonaan uudelleen.

5.3 Etiikka ja luotettavuus

Tässä tutkielmassani olen pyrkinyt tuomaan esiin uutta näkökulmaa perheväkivaltaa käsittelevään tutkimukseen. Halusin kohdistaa omaa tutkielmaani sosiaalityöntekijöiden tekemään työhön perheväkivaltaa ja perheensisäisiä henkirikoksia koskevissa tapauksissa.

Hirsjärven ym. mukaan tutkimuksen teon eettiset valinnat alkavat jo tutkimusaiheen valitsemisesta. Tällöin pohditaan sitä, kenen ehdoilla aihe on valittu ja miksi tutkimukseen ylipäänsä ryhdytään. Tärkeää on myös välttää epärehellisyyttä kaikissa tutkimuksen osavaiheissa. Edellä mainittuun liittyy muun muassa se, että toisten tutkijoiden osuutta ei vähätellä, tutkimuksen tuloksia ei yleistetä kritiikittömästi eikä tutkimuksen raportointi saa olla puutteellista tai harhaanjohtavaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 26–28.)

Ronkainen ym. kirjoittaa, että tutkimuksen raportoinnissa ei saa jättää pois sellaisia tietoja, joilla on vaikutusta tutkimustulosten arviointiin. Tutkijan tulee raportoida myös ristiriitaiselta vaikuttavat tulokset eikä esimerkiksi aineistosta esitettyjen väitteiden valikointi saa olla tarkoitushakuista. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2011, 48, 152.)

Tekemässäni diskurssianalyysissä nostin esiin sekä sosiaalityöntekijän työtä myönteisesti kuvaavia diskursseja että työtä arvostelevia diskursseja.

Tätä tutkielmaa tehdessäni jouduin perehtymään diskurssianalyttiseen tutkimusmenetelmään. Halusin tutkia valmiita tekstejä, jolloin päädyin käyttämään kyseistä menetelmää. Franklin ym. kirjoittaa, että tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti ovat riippuvaisia tutkimuksen tekijän taidoista ja kyvystä käyttää työssään juuri siihen sopivia menetelmiä. Reliabiliteetilla viitataan siihen, kuinka samanlaisia tuloksia ja tulkintoja toiset tutkijat voisivat saada suoritettuaan samanlaisen aineiston keräämisen ja analysoinnin kuin tarkasteltavassa tutkimuksessa on tehty. Laadullisessa tutkimuksessa reliabiliteetista käytetään usein luotettavuuden nimitystä. (Franklin, Cody & Ballan 2010, 355–356.)

Tutkielmassani olen pyrkinyt kuvamaan sen prosessin, jonka perusteella tutkimukseni aineistoksi valikoituvat Perhesurmaselvitys (Piispa ym. 2012) sekä Käsikirja työntekijälle (Huhtalo ym. 2003). Aineiston valintaani ohjasi kiinnostus tutkia nimenomaan sosiaalityöntekijöiden työtä ja asemaa viranomaisena perheväkivaltaan liittyvissä tapauksissa. Jos olisin halunnut tutkia perheväkivaltaa sukupuolittuneen väkivallan näkökulmasta, olisi aineistoni ollut varmasti jokin toinen. Lisäksi diskurssianalyysissä tekemiini tulkintoihin on varmasti vaikuttanut se, että olen nimenomaan sosiaalityön opiskelija. Teksteissä käsiteltiin sosiaalityöntekijän työtä koskevia asioita osin kriittiseen sävyyn. Tunnistin itsessäni Juhilan (1999, 207–208) kuvaileman asianajajan tutkijaposition. Tämä positio syntyi analysoidessani niitä tekstikatkelmia, joissa sosiaalityöntekijöiden työtä perhesurma- ja perheväkivaltatapauksissa arvosteltiin. Toisaalta positio näkyi myös sosiaalityöntekijän viranomaisasemasta tekemässäni analyysissä. Viranomaisaseman analyysissä nostin esiin, ettei sosiaalityöntekijällä saamani käsityksen mukaan ole kovin suuria edellytyksiä pakolla puuttua perheväkivaltaa kokeneiden elämään. Jos vastaavan analyysin tekisi joku muu kuin sosiaalityönopiskelija, hän saattaisi kiinnittää analyysissään huomiota erilaisiin seikkoihin.

Tutkimuksen validiteetin käsitteellä tarkoitetaan tutkimuksesta saatujen tulosten täsmällisyyttä. Laadullisessa tutkimuksessa validiteetin käsitteestä käytetään toisinaan myös uskottavuuden nimitystä. (Franklin, Cody & Ballan 2010, 362.) Ronkaisen ym. mukaan validiteetti tarkoittaa sitä, että tutkimuksen tieto on tuotettu pätevällä tavalla. Silloin tutkimuksen tekemisessä on käytetty ratkaisuja ja käytäntöjä, jotka ovat perusteltavissa tieteen yleisten kriteerien näkökulmasta tai tutkimuksen edustaman tutkimusperinteen näkökulmasta. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2011, 131.) Omassa tutkielmassani

olen pyrkinyt parhaan kykyni mukaan analysoimaan aineistoissa esitettyjä puhetapoja. Olen kertonut analysoivani niitä tekstikatkelmia, jotka liittyvät nimenomaan sosiaalityöhön ja perheväkivaltaan.

Tässä tutkielmassa olen analysoinut kahta kirjallista aineistoa näkökulmasta, joka kertoo sosiaalityöntekijän työstä viranomaisena perheväkivaltaan liittyvissä tapauksissa. Olen pyrkinyt tuomaan esiin erilaista näkökulmaa liittyen perheväkivallan tutkimukseen. Näkökulmassa ei keskitytä tekojen määrään tai tekijöiden sukupuoleen. Olen pyrkinyt nostamaan esiin sitä mahdollisuutta, joka sosiaalityöntekijällä on viranomaisasemansa puolesta puuttua tähän väkivaltaan. Jokinen, Juhila ja Suoninen (1999) kirjoittavat, ettei diskurssianalyysiä tekevä tutkija tavoittele tulkinnoilleen universaalien faktan statusta. Diskurssianalyttisen tutkimuksen faktojen ja tulkinnan totuudellisuuden nähdään heidän mukaansa pätevän vain jonkin tutkitun kielipelin sisällä, eikä toisten diskurssien pätevyyden syrjäyttävästi. Tällaisessa tutkimuksessa faktat ymmärretään sosiaalisesti tuotettuina, vaikka ne olisivat diskurssianalyysiä tekevän tutkijan itsensä perustelemia. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 234.) Pietikäisen ja Mäntynen mukaan diskurssintutkimuksen tulosten soveltamista muihin konteksteihin voidaan lisätä tutkijan syvällisellä paneutumisella tutkimaansa ilmiöön ja sen kontekstiin. Pietikäinen ja Mäntynen kirjoittavat, että diskurssintutkimuksen tulokset olisivat sovellettavissa myös yksittäisen tutkimusaineiston ulkopuolella tutkimusta vastaaviin ilmiöihin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 171.) Kaikesta huolimatta tutkimustuloksille tulee kuitenkin esittää evidenssiä. Diskurssianalyysin tarkoituksena on tuottaa käytettyjen aineistojen tarkkaan analysointiin perustuvia tulkintoja kielenkäytöstä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 234.)

Tässä tutkielmassa tekemäni diskurssianalyysi rajoittuu vain kahteen tekstiaineistoon. Niiden perusteella ei varmastikaan synny tyhjentävää kuvaa sosiaalityöntekijän työstä perheväkivaltaa kokeneiden parissa. Kuitenkin kyseisten kahden aineistonkin perusteella piirtyy kohtuullisen hyvä kuva siitä, kuinka haastavaa sosiaalityö perheväkivaltaa kokeneiden parissa on. Toisaalta sosiaalityöntekijän viranomaisasemasta perheväkivaltatapauksissa tekemäni analyysi on pätevä koskemaan muitakin aineistoja kuin vain tässä tutkielmassa analysoituja Perhesurmaselvitystä (Piispa ym. 2012) ja Käsikirjaa työntekijälle (Huhtalo ym. 2003). Tällä halusin kiinnittää huomiota siihen, kuinka helppoa on syyttää sosiaalityötä asioihin puuttumattomuudesta, mutta kuitenkin työntekijöille ei ole luotu edellytyksiä ”auttaa pakolla” perheväkivallasta kärsiviä perheitä.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti (2001) Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Gaudeamus Kirja Oy, Yliopistopaino, Helsinki.
- Antikainen, Mari (2007) Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalveluissa. Akateeminen väitöskirja, Kuopion yliopisto, Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Kopijyvä Kuopio.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.
- Ewalds, Helena (2005) toim. Kenelle lyönnit kuuluvat? Kuntaopas pari- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:7. STM, Helsinki.
- Franklin, Cynthia S., Cody, Patricia A. & Ballan, Michelle (2010) Reliability and Validity in Qualitative Research. Teoksessa: Bruce Thyer (toim.) (2010) : The Handbook of Social Work Research Methods, Second Edition. SAGE Publications, Inc.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997) Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. 10. osin uudistettu laitos, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Holosko, Michael J. (2010) An Overview of Qualitative Research Methods. Teoksessa: Bruce Thyer (toim.) (2010) : The Handbook of Social Work Research Methods, Second Edition. SAGE Publications, Inc.
- Huhtalo, Pekka, Kuhanen, Jarkko & Pyykkö, Eero (2003) Kotona turvassa. Katkaise väkivallan kierre. Suomen Mielenterveysseura, Helsinki & Kotona turvassa –projekti: Helsinki, Jyväskylä ja Kuopio. Painopaikka: Dark Oy, Vantaa.
- Häkkinen-Nyholm, Helinä, Putkonen, Hanna, Lindberg, Nina, Holi, Matti, Rovamo, Tuija & Weizmann-Henelius, Ghitta (2009) Gender differences in Finnish homicide offence characteristics. *Forensic Science International* 186 (2009) 75–80.
- Itäpuisto, Maritta (2008) Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi. Kotimaa-Yhtiöt Oy/Kirjapaja. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.
- Juhila, Kirsi (1993) Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa: Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino, Tampere.
- Juhila, Kirsi (1999) Tutkijan positiot. Teoksessa: Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere. 201–232.

Kuronen, Marjo (2009) Feministinen tutkimus ja sosiaalityön tutkimus – kohtaamisia ja kohtaamattomuutta. Teoksessa: Mäntysaari, Mikko, Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus, Juva. 111–130.

Laine, Terhi (2006) Asiakastyö turvakodissa. Ammatillisuutta avoimessa tilassa ja asiakkaiden ”imussa”. Teoksessa: Helminen, Jari (toim.), Joronen, Katja, Pietilä-Hella, Riitta, Pesonen, Aino-Elina, Jääskeläinen, Ilkka, Laine, Terhi, Järvinen, Riitta, Pesonen, Arja & Noppari, Eija Elämä koettelee, tuki kannattelee – Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. PS-kustannus, Juva.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkka (1999) Naisiin kohdistuva väkivalta. Kirjayhtymä Oy. Tammer-Paino Oy, Tampere.

LIEM, M. C. A. & KOENRAADT, F., (2007) Homicide-suicide in the Netherlands: A study of newspaper reports, 1992 – 2005. The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, December 2007; 18(4): 482 – 493.

Metsämuuronen, Jari (2000) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia –sarja 4. Jaabes OÜ, Viro.

Mäkeläinen, Terhi, Husso, Marita, Mäntysaari, Mikko, Notko, Marianne & Virkki, Tuija (2012) Toimenpiteet lähisuhdeväkivaltaa kokeneille naisille. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistiota 2012:11. STM, Helsinki.

Niemi, Johanna (2013) Keskustelua sukupuolittuneesta väkivallasta. Oikeus 2013 (42); 2: 237–242.

Nikunen, Minna (2005) Surman jälkeen itsemurha – Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto, Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampere University Press.

Ojuri, Auli (2006) Parisuhdeväkivalta ja turvakotien naistyö. Teoksessa: Ruohonen, Marita, Ojuri, Auli, Säävälä, Hannu, Nyqvist, Leo, Oranen, Mikko, Keränen, Eija, Kalavainen, Susanna, Mehtola, Sirkku, Karjalainen, Roope, Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Kainulainen, Heini & Lohtander, Erja (2006): Perhe- ja lähisuhdeväkivalta – Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja 35. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Oranen, Mikko & Keränen, Eija (2006) Lasten auttaminen. Teoksessa: Ruohonen, Marita, Ojuri, Auli, Säävälä, Hannu, Nyqvist, Leo, Oranen, Mikko, Keränen, Eija, Kalavainen, Susanna, Mehtola, Sirkku, Karjalainen, Roope, Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Kainulainen, Heini & Lohtander, Erja (2006): Perhe- ja lähisuhdeväkivalta – Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisuja 35. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. WS Bookwell Oy, Porvoo.

Perttu, Sirkka, Mononen-Mikkilä, Päivi, Rauhala, Riikka & Särkkälä, Päivi (1999) Päänavaus selviytymiseen. Väkivaltaa kokeneiden naisten käsikirja. Naisten kulttuuriyhdistys. Saatavissa: <http://www.hotpeachpages.net/lang/speak/paanavausSUOMI.pdf>, haettu 17.2.2014

Perälä, Marja-Leena, Salonen, Anne, Halme, Nina & Nykänen, Sirpa (2011) Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempien näkökulma. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 36/2011. Juvenes Print –Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) Kurssi kohti diskurssia. Osuuskunta Vastapaino. Tallinna Raamatutrükikoda.

Piispa, Minna, Taskinen, Jukka & Ewalds, Helena (2012) Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012. SISÄASIAINMINISTERIÖN JULKAISUJA 35/2012 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos), osoite www.intermin.fi/julkaisut, haettu 14.9.2012.

Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41

Pösö, Tarja (2000) Kun auttamistyö keskustellaan ja tutkimustulokset tiivistetään. Teoksessa: Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Vastapaino, Tampere.

Raunio, Kyösti (1999) Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt. Gaudeamus, Helsinki / Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. Tammar-Paino Oy, Tampere.

Ronkainen, Suvi, Pehkonen, Leila, Lindblom-Yläne, Sari & Paavilainen, Eija (2011) Tutkimuksen voimasanat. WSOYpro, Helsinki.

Saira, Pentti, Asikainen, Pekka, Höök, Marita, Kilponen, Marja-Riitta, Karinsalo, Ritva, Manns-Haatanen, Heidi, Parviainen, Immo, Seppänen, Tero, Tikkala, Vesa, Kankainen, Heidi, Nuutinen, Tiina, Wallin, Anna-Riitta, Järvinen, Pekka, Juurikko, Annika, Heliö, Pia-Liisa & Kuisman, Markku (2014) Perhe- ja lapsensurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto. SISÄASIAINMINISTERIÖN JULKAISUJA 1/2014. Sisäministeriön julkaisut, osoite <http://www.intermin.fi/julkaisu/012014?docID=50162>, haettu 30.1.2014.

Satka, Mirja (2010) Varhainen puuttuminen ja sosiaalityö. Teoksessa: Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) (2010) : Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus, Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus. Painopaikka: Tallinna Raamatutrükikoda.

Salmi, Venla (2009) Kohti monimuotoista parisuhdeväkivaltatutkimusta. Oikeus 2009 (38) ;2: 119-137.

Sisäministeriön toimiala. Saatavissa:

http://www.intermin.fi/fi/ministerio/ministerion_toimiala , haettu 13.2.2014

Sisäministeriön tutkimustoiminta. Saatavissa:

<http://www.intermin.fi/fi/ministerio/tutkimustoiminta>, haettu 13.2.2014

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2010/1378

Suoninen, Eero (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa: Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, tehtävät . Saatavissa:

http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/organisaatio;jsessionid=E6D879EBDB743D9E4839A964D66BC6EB. Haettu 13.2.2014.

THL, uutiset30.8.2012, saatavissa: http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/uutinen?id=30741

Törrönen, Jukka (2005) Puhetapoja analysoimassa. Rajankäyntiä kriittisen diskurssianalyysin ja semioottisen sosiologian välillä. Teoksessa: Räsänen, Pekka, Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.)(2005): Tutkimus menetelmien pyörteissä.

Vanamo, Tuija, Kauppi, Anne, Karkola, Kari, Merikanto, Juhani & Räsänen, Eila (2001) Intra-familial child homicide in Finland 1970 -1994: incidence,causes of death and demographic characteristics. Forensic Science International 117 (2001) 199-204.

LIITE 1 Sosiaalityöntekijän asema viranomaisena

Tämän pro gradu –työn analyysin kohteena ovat kaksi valmista tekstiaineistoa, ”Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012” –raportti sekä ”Kotona turvassa. Katkaise väkivallan kierre” –julkaisun osio Käsikirja työntekijälle. Seuraavassa selvennän tekemääni analyysiä sosiaalityöntekijän asemasta viranomaisena suhteuttamalla tutkimusaineistosta löytämäni 9 sosiaalityöntekijän työn kannalta moniääniseksi tulkitsemaani diskurssia analyysin tausta-aineistona toimineisiin lakikohtiin. Loput kolme löydettyä diskurssia tulkitsin sosiaalityöntekijän työn kannalta negatiivisiksi ja niiden yhteys lain tulkintaan on käyty läpi kappaleessa 4.3.

Tämän on tarkoitus selventää sitä, miten tulkitsin diskurssianalyysillä tutkimusaineistostani ne kohdat, joissa näkemykseni mukaan kerrotaan sosiaalityöntekijän työstä viranomaisena perheväkivaltatyöhön liittyen.

Väkivalta tekijän ongelmana –diskurssin olen tulkinnut liittyvän kahteen sosiaalityöntekijän viranomaisasemaa ilmentävän lakikohtaan. Nämä kohdat ovat Sosiaalihuoltolaki 30.12.2010/1378 18 §, jossa todetaan sosiaalityön tehtäväksi ohjaus, neuvonta ja sosiaalisten ongelmien selvittäminen yksilöiden ja perheen turvallisuuden edistämiseksi. Toiseksi tähän diskurssiin liittyväksi lakikohdaksi olen tulkinnut Lastensuojelulain kohdan 417/2007 25§, joka käsittelee eri viranomaisten ilmoitusvelvollisuutta tilanteissa, jotka edellyttävät lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Kotona havaittu väkivalta on kiistämättä tällainen ilmoitusta edellyttävä asia.

Väkivallan selittelytavat –diskurssiin liittyvät lakikohdat ovat Lastensuojelulain kohta 417/2007 25§ sekä Päihdehuoltolain kohdat 17.1.1986/41 12§ ja 13§. Lastensuojelulain osalta muut viranomaiset ovat velvollisia ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Edelleen väkivaltainen kasvuympäristö mistä tahansa selityksistä riippumatta on sellainen tekijä, joka edellyttää ilmoitusta lastensuojeluun. Päihdehuoltolain kohtien osalta, se tarjoaa sosiaalityöntekijälle välineen puuttua aikuisten elämään. Siinä tapauksessa, jos väkivaltaista käytöstä selitetään päihteillä, sosiaalityöntekijä voi määrätä henkilön tahdosta riippumattomaan hoitoon väkivaltaisuuden perusteella päihteiden käytön katkaisemiseksi enintään viideksi vuorokaudeksi.

Väkivaltaan puuttuminen –diskurssi liittyy sosiaalityöntekijän asemaan viranomaisena Sosiaalihuoltolain 30.12.2010/1378 18 § ja Lastensuojelulain 417/2007 25§ kautta. Sosiaalihuoltolaissa sosiaalityön tehtäväksi määritellään muun muassa sosiaalisten ongelmien selvittäminen sekä perheen ja sen jäsenten turvallisuuden edistäminen. Lastensuojelulain kohta puolestaan sisältää muiden viranomaisten ilmoitusvelvollisuuden niissä tilanteissa, joissa vaaditaan lastensuojelutarpeen selvittämistä. Väkivaltaan puuttuminen on kiistatta sekä ongelmanratkaisua että perheenjäsenten turvallisuuden edistämiseen pyrkivää toimintaa. Lisäksi puututtaessa väkivaltaan ollaan varmasti tekemisissä myös lastensuojelutarpeen selvittämisen kanssa, mikäli perheessä on lapsia.

Perheväkivalta on aina vakava rikos –diskurssi liittyy sosiaalityöntekijän viranomaisaseman tässä yhteydessä Sosiaalihuoltolain 30.12.2010/1378 18 § ja Lastensuojelulain 417/2007 25§ kohtiin. Edelleen siis sosiaalihuoltolain perusteella sosiaalityön tehtävän on perheen ongelmien ratkaiseminen ja perheenjäsenten turvallisuuden parantaminen. Lastensuojelulain kohdassa korostuu muiden viranomaisten ilmoitusvelvollisuus silloin, kun lapsen kasvuympäristössä on havaittavissa tekijöitä, jotka edellyttävät lastensuojelutarpeen selvitystä.

Väkivaltainen käytös oli ollut tiedossa –diskurssi liittyy Sosiaalihuoltolain 30.12.2010/1378 18 §, Lastensuojelulain 417/2007 2§ ja 25§ sekä Päihdehuoltolain 17.1.1986/41 kohtiin 12§ ja 13§. Sosiaalihuoltolaki määrää siis sosiaalityön tehtäväksi perheiden ongelmien selvittelyn, tuen ja neuvonnan sekä perheenjäsenten turvallisuuden edistämisen. Lastensuojelulain kohdat velvoittavat lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tukemaan perhettä kasvatustehtävässä sekä tarjoamaan tarpeellista apua riittävän varhain, ja muiden viranomaisten ilmoittamaan sosiaalitoimelle, kun havaitsevat lastensuojelutarpeen selvittämisen ajankohtaiseksi. Päihdehuoltolain kohdat tarjoavat sosiaalityöntekijälle keinon määrätä väkivaltaisesti käyttäytyvä perheen aikuinen tahdosta riippumattomaan hoitoon päihteiden käytön katkaisemiseksi enintään viideksi vuorokaudeksi.

Diskurssi, joka on nimetty Uhkailu/teko ei ollut riittävän vakava, liittyy Sosiaalihuoltolain 30.12.2010/1378 18 § ja Lastensuojelulain 417/2007 2§ kohtiin. Sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalityön tehtävä on perheen ongelmien selvittäminen ja perheen jäsenten turvallisuuden edistäminen. Lastensuojelulain mukaan taas lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava perhettä kasvatustehtävässä sekä tarjottava tarpeellista apua riittävän varhain. Tarvittaessa perhe on ohjattava lastensuojelun piiriin. Näin ollen

sosiaalityön pitäisi tarttua kyllä asiaan ja ryhtyä toimenpiteisiin, jos väkivallalla uhkailu tai väkivallan käyttö perheessä tulee sosiaalitoimen tietoon.

Tekijä käyttänyt mielenterveyspalveluja –diskurssi kiinnittää sosiaalityöntekijän viranomaisaseman erityisesti Lastensuojelulain 417/2007 10§ kohdan kautta. Sen mukaan lapsen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä ja lapselle on turvattava riittävä hoito ja tuki, kun lapsen vanhempi tai muu kasvatuksesta vastaava henkilö on päihdehuollon-, mielenterveyspalvelujen- tai muun sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakas, tutkintavankeudessa tai suorittamassa vankeusrangaistusta ja hänen kykynsä huolehtia lapsesta arvioidaan heikentyneeksi.

Ennaltaehkäisy ja turvasuunnitelmat –diskurssi liittyy sosiaalityöntekijän viranomaisasemaan Sosiaalihuoltolain 30.12.2010/1378 18 § kohdan ja Lastensuojelulain 417/2007 2§ kohdan kautta. Sosiaalihuoltolaissa sosiaalityön tehtäväksi määritellään muun muassa perheenjäsenten turvallisuuden edistäminen. Lastensuojelulain kohdan mukaan lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava perhettä kasvatustehtävässä sekä tarjottava tarpeellista apua riittävän varhain. Tarvittaessa perhe on ohjattava lastensuojelun piiriin.

Väkivallan tunnistaminen –diskurssi liittyy Lastensuojelulain 417/2007 2§, 10§ ja 25§ sekä Päihdehuoltolain 17.1.1986/41 12§ ja 13§ kohtien kautta sosiaalityöntekijöiden asemaan viranomaisena. Päihdehuoltolaki antaa sosiaalityöntekijälle mahdollisuuden määrätä henkilön tahdosta riippumattomaan hoitoon väkivaltaisuuden perusteella päihteiden käytön katkaisemiseksi enintään viideksi vuorokaudeksi. Lastensuojelulain kohdat taas velvoittavat muita viranomaisia tai terveydenhuollon ammattihenkilöitä ilmoittamaan sosiaalitoimeen, jos havaitsevat lapsen elävän olosuhteissa, joissa tämän kehitys vaarantuu. Lastensuojelulaissa velvoitetaan myös selvittämään lapsen hoidon ja tuen tarve silloin kuin hänestä huolehtiva aikuinen on päihdehuollon-, mielenterveyspalvelujen- tai muun sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakas, tutkintavankeudessa tai suorittamassa vankeusrangaistusta ja hänen kykynsä huolehtia lapsesta arvioidaan heikentyneeksi. Lisäksi Lastensuojelulain 2§ edellyttää, että perhettä on tuettava kasvatustehtävässä sekä tarjottava tarpeellista apua riittävän varhain. Tarvittaessa perhe on ohjattava lastensuojelun piiriin.

LIITE 2 Taulukko 2. Viranomaisasemaa ilmentävä lakiteksti ja nimetyt diskurssit

Seuraavassa taulukossa 2 on esitetty tutkimuksessa nimettyjen diskurssien suhde lakitekstien avulla rakennettuun kuvaan sosiaalityöntekijästä viranomaisena. Tausta-aineistona toimineiden lakikohtien tarkoituksena on suhteuttaa analysoidut tekstit siihen sosiaalityöntekijän viranomaisasemaan, mikä työntekijälle konstruoituu laista käsin. Eli selvittää sitä, minkälaisia toimia tämä sosiaaliviranomaisen asema lain puitteissa mahdollistaa.

Taulukko 2. Viranomaisasemaa ilmentävä lakiteksti ja nimetyt diskurssit

Lakiteksti	Nimetyn diskurssin numero
Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön suorittamaa ohjausta, neuvontaa ja sosiaalisten ongelmien selvittämistä sekä muita tukitoimia, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2010/1378 18 §)	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11
Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava perhettä kasvatustehtävässä sekä tarjottava tarpeellista apua riittävän varhain. Tarvittaessa perhe on ohjattava lastensuojelun piiriin. (Lastensuojelulaki 417/2007 2§.)	5, 6, 7, 8, 11, 12

Lakiteksti	Nimetyt diskurssin numero
<p>Lapsen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä ja lapselle on turvattava riittävä hoito ja tuki, kun lapsen vanhempi tai muu kasvatuksesta vastaava henkilö on päihdehuollon-, mielenterveyspalvelujen- tai muun sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakas, tutkintavankeudessa tai suorittamassa vankeusrangaistusta ja hänen kykynsä huolehtia lapsesta arvioidaan heikentyneeksi. (LsL 417/2007 10§.)</p>	<p>7, 9, 10, 12</p>
<p>Sekä viranomaiset, kuten poliisi ja pelastustoimi että lasten parissa työskentelevät henkilöt ja kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. (LsL 417/2007 25§)</p>	<p>1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 12</p>
<p>Päihdehuoltolain perusteella sosiaalityöntekijä voi määrätä henkilön tahdosta riippumattomaan hoitoon väkivaltaisuuden perusteella päihteiden käytön katkaisemiseksi enintään viideksi vuorokaudeksi ja päättää siihen liittyvistä muista toimenpiteistä sekä käyttää näissä tapauksissa toimielimen puhevaltaa itse tai asiamiehen välityksellä. Päätös on alistettava heti hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Hallinto-oikeus voi sosiaalilautakunnan esityksestä päättää henkilön määräämisestä hoitoon tahdostaan riippumatta väkivaltaisuuden perusteella enintään 30 vuorokaudeksi, jos viiden päivän hoitoaika on osoittautunut riittämättömäksi. (Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41 12§ ja 13§)</p>	<p>2, 5, 12</p>

Taulukosta kaksi voidaan huomata, että eniten nimettyjä diskursseja paikallistui liittyen Sosiaalihuoltolaista tulevaan sosiaalityöntekijän asemaan. Tämä on toisaalta hyvin ymmärrettävää, sillä Sosiaalihuoltolain kohta 18§ edustaa tulkintakehikossa yleisluontoisinta

lakikohtaa, Lastensuojelulain ja Päihdehuoltolain kohdat taas erityisempää sosiaalialan lainsäädäntöä.

Sosiaalityöntekijän viranomaisdiskurssit

1. Väkivalta tekijän ongelmana
2. Väkivallan selittelytavat
3. Väkivaltaan puuttuminen
4. Perheväkivalta on aina vakava rikos
5. Väkivaltainen käytös oli ollut tiedossa
6. Uhkailu/teko ei ollut riittävän vakava
7. Viranomaisyhteistyön toimimattomuus
8. Vastuun siirtäminen toisaalle
9. Tekijä käyttänyt mielenterveyspalveluja
10. Viranomaiset olivat tarjonneet vain pakollisen/välttämättömän avun
11. Ennaltaehkäisy ja turvasuunnitelmat
12. Väkivallan tunnistaminen